

ԱԼԵԽԱՆԴՐԻ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԵՎ

LA COLOMBE DU MASSIS

MESSAGER DE L'ARMÉNIE

ԽՄԱՐԴՈՒԹՅՈՒՆ
ԳԱՅԻՆԵԼԻ ՎԱՐԴԱՊԵՏԻ ԱՅԱ ԱԶՈՎԻ ՎՐԲԻ
ԵՒ
ԱՄԲՐՈՍԻԱՅ ՎԱՐԴԱՊԵՏԻ ԳԱԼԻԳԱՅԻՆ.

ԵՐՐՈՐԴ ՏԸՐԻ

Ապրիլ 1857. — Թիւ Դ.

ՓՈՐԻԶ

Ի ԳՐԱՆՑԻ Ճ. ԱՐԱՄԵԱՆ
ՆԻԳՈՅԻՆԻԱՆԻ

RÉDIGÉ PAR
GABRIEL V. AIVAZOVSKY
ET
AMBROISE V. CALFA.

ՏՐՈΙСԻԵՄ ԱՆՆԵ

Avril 1857. — N° 4.

ՑՈՒՑԱԿ ԲԱԺԱՆՈՐԴՈՅ Ա.ՄԱՍ.ԳՐՈՅԱ

Դրանխութեան Խսայի Աղա, յԵաշ:

Եցեանց Նիկողոս Աւետիքեան, յԱժմէկիսան :

Եղիկեանց Պ. Մկրտիչ, ի ձաւա:

Եռաւուքեան Յօվսէկի Զելէպի, ի Փարիզ :

Եռաւուքեան Տիգրան Աղա, ի Կ. Պօլիս :

Երամեան Գևորգ Պէջ, ի Կ. Պօլիս :

Երամեան Կարապէտ Աղա ի Կ. Պօլիս :

Երկանեան Պ. Ցուերէոս, ի Փարիզ :

Զօրայիան Նիկողայոս Աղա, ի Կ. Պօլիս :

Էլարեանց Աղափես Մոսկովի Հօփ-Մաքէր, ի Մոսքուս:

Էնքիամեանց Համբարձում Աղա, ի Տիգիս :

Էքմէքմէնան Յարուբիսն Աղա, ի Կ. Պօլիս :

Հնկերուքիսն ընթերցասիրաց ի Խասպիոդ, ի Կ. Պօլիս :

Թագուրեան Գևորգ Աղա, ի Կ. Պօլիս :

Թանգարան Վ. Արծանուրեան, ի Կ. Պօլիս :

Թաւրիզեանց Ալեքսանդր Աւետիքեան, ի Շուշի :

Թերգիկան Մելքոն Աղա, ի Կ. Պօլիս :

Թիւրպինտնեամ Յօվսէլիմ Աղա, ի Կ. Պօլիս :

Թովմասեան, ի ձաւա:

Խորիմեան Կարապէտ Աղա, ի Կ. Պօլիս :

Լազարեան Ղշնանք, ի Փերպաուրիկ: (Չ օրինակք:)

Լորիս-Մելիքով, ի Փարիզ :

Լուսաւորչեան Դավրոց, ի Նիկոլսիլիա:

Խալարեանց Բախչի, ի Տիգիս:

Խանդամիրեանց Մարտիրոս, ի Շուշի :

Խաչիկ Աղա քարգման Անգղիոյ հիւպատոսին, ի Պաղտառ:

Խաչիկեան Յօվհաննես Աղա, ի Կ. Պօլիս :

Խաչիկեան Կարապէտ Աղա, ի Ռուման:

Խաջոնեան Մահմետ Փիլիպոս Աղա, ի Կ. Պօլիս :

Խորասանձեան Պետրոս Ամիրայ, ի Կ. Պօլիս :

Խորասանձեան Գևորգ Աղա, ի Կ. Պօլիս :

Խուրեան Գարբիել Աղա, ի Կ. Պօլիս :

Խուրտամեան Պ. Յօվհաննես, ի Փարիզ:

Խըրմիան Տէր Մկրտիչ Վարդապետ, ի Վան:

Խօնէկիկեան Պ. Գրիգոր, ի Փարիզ:

Կարապէտեան Պ. Աևտ, ի ձաւա:

Կեանջեցեանց Ակրտիչ Յարուբիսնեան, ի Շուշի :

Կիւմիշնեան Պ. Կրօնիկոս, ի Փարիզ :

Կիւրեղեան Յովհաննես Աղա, ի Տրավիգոն :

Կողայեանց Միքայէլ, ի Տիգիս:

Կոստանդնեան Գրիգոր Աղա, ի Զմիւռնիա:

Կրձիկեան Անդրանիկ Աղա, ի Կ. Պօլիս :

Կրձիկեան Յակոբ Էֆենտի, ի Փարիզ:

Կոյլավեան Խաչիկ Աղա, ի Ռուման:

Համեան Սլիազար Աղա, ի Կ. Պօլիս :

Համբարձումեան Ասապոյ Աղա, ի Կ. Պօլիս :

Հերակլ Հայկազուն, Խշան Վրաստանի, ի Տիգիս:

Հոփիսիմեան Պարոց, ի Զմիւռնիա :

Ճեղայիրեան Մկրտիչ Ամիրայ, ի Լոնտոն:

Ճեղայիրեան Սրբունի Տիկին, ի Կ. Պօլիս :

Ճեղայիրեան Պ. Վահրամ, ի Փարիզ :

Ճելալեան Թովմայ Աղա, ի Գավրիէմ:

Ճուպէրեան Ներսէս Աղա, ի Կ. Պօլիս :

Մակաղեան Գրիգոր Աղա, ի Կ. Պօլիս :

Մակարեանց Արտէն Աղա Բարեյոյս, ի Կարին:

Մանանեան Միքայէլ Աղա, ի Փարիզ:

Մանուկեանց Յարուբիսն Միքայէկեան, յԱզուլիս:

Մանուկ Գևորգ Յերհատ, ի Փարիզ :

Մանուկ Պէյ Յովհաննես Մուրատ, ի Փարիզ :

Մարգարեան Յարուբիսն Աղա, ի Կ. Պօլիս. (Չ օրինակք:)

Մարգարեանց Նիազ, յԱզուլիս :

Մարտիրոսեան, ի ձաւա:

ՄԱՍԻՆ ԱՂԱԽՈՒԹ

ԱԻԵՏԱԲԵՐ ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՅՑ

ՀԱՅԿԱԶԵԱՆ ԹԱՆԳԱՐԱՆ

ՆԿՈԼ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ԵՒ ՀԱԼԱԽՈՆՔ ՆՈՐՄ. ԸՆԴՀԵՄ ՀԱՅԿԱԶԱՆՅ ԼԵՀԱՍՏԱՆԻ.
(Շարայարութիւն. Տես էջ 3. 49.)

Հայաստանեայց եկեղեցւոյն մեջ խոռվութիւն սերմանող լատին քարոզչաց մեջ անուանի էր այն ատենները՝ այսինքն 1637ին, Պողոս Փիրոմալի անունով իտալացի դոմինիկեան կրօնաւորը : Այս քերեւամիտ ու յանդուզն մարդը, ինչպէս որ յայտնի է գրուածքներէն ու ըրածներէն, Հայաստան գնացեր էր 1631ին, և Մոլսկս կարողիկոսին հետ տեսնուելով ու անոր քերնեն քանի մը յարգութեան խօսքեր առնելով Հոռվմայ պապին համար, միտքը դրեր էր քէ Հայերը կարողիկ պիտի ընէ . կարուղիկոսին ձեռքէն բուղը ալ առաւ առ պապն, և գնաց Նախշուան, հոնտեղի ունիթուններուն պատմեց : Անոնք, որ այն ժամանակին քոյեցի հայերը կրնային համարուի, մտքերնին դրած էին քէ Հայք հերետիկոս ու հեր-

ձուածող են, ուստի եւ այնպիսի թերեւ ու քաղաքավարական խօսքերով շուտ մը կարողիկ չեն կրնարըլլալ, Հոռվմայ եկեղեցւոյն հետ չեն միաբանիր, եւ միաբան ենք ըսելնին ամենեւին բանի չիգար, այնչափ խօսք խառնեցին, այնչափ շփորութիւն ձգեցին ազգին մեջ որ բանը Նախշուանի այլազգի իշխանին ականջը հասաւ. անիկայ ալ բոնեց ֆուանկ քահանան բանտ դրաւ իբրեւ լրտես եւ խոռվարար : Նատ աշխատեցաւ կարուղիկոսն որ ազատէ զինքը բանտէն, ճար չեղաւ. վասն զի անիկայ մատնողները իր կրօնակից դոմինիկեաններն էին : Վերջապէս երկու տարիէն հազիւ ազատեցաւ Փիրոմալը բանտէն, գնաց Էջմիածին, շատ սիրով ընդունելութիւն գտաւ Փիլիպոս կարուղիկոսն ու հոն տրամաբանութիւն դաս

կուտար աշակերտաց : Առջի թերան չափազանց եռանդով մը սկսաւ միմեկ միաբաններուն նետ քէ Հոռվիմայ եկեղեցւոյն ու Հայոց դաւանանքին մէջ տարբերութիւն չկայ ամենեւին . միաքը այն եր որ ասով զՀայերը հոռվիմական դարձլնէ : Բայց խոհական կարուղիկոսը յաւ հասկրցուց տրամաբանութեան վարժապետին քէ անոր ըրած տրամաբանութիւնը ծուռ է . « Մենք արդէն այդպէս « զիտէինք, բայ իրեն . նիմա որ դուն ալ այդ « պէս հասկրցար, ինչու նամար ընդունայն վեւ « ճերու հետ կրպաս ու զփորութիւն կրձգես վան « քին մէջ : » Ո՞րչափ հարկաւոր եր այս խրատը նաև մեր ատենի հայ եւ յատին քարողիչներուն որ յերկուս հետոս կրկադան : Հասկրցաւ Փիրոմալն որ կարուղիկոսը իրաւունք ունի, եւ ձայնը քաշեց գէր առ ժամանակ մի . եւ որովհետեւ այն ատենները Եցմիածին ու Երեւան ոտնակոխ եղան պատերազմող զօրքերէ, վանքի միաբաններն ալ ատիս անդին ցրուեցան, Փիրոմալը քարողութիւն կրներ Հայաստանի ուրիշ գեղերն ու քաղաքները՝ առանց կրօնական վէճեր զրգուելու : Պօլիս ալ զնաց, եւ Լուսաւորչայ եկեղեցւոյն մէջ քարող կուտար՝ Փիլիպպոս կարուղիկոսէն առած իշխանութեանը համեմատ . բայց որովհետեւ յատին եր ազգաւ եւ սրտով, միշտ կաշխատէր որ Հայերը Հոռվիմայ արոռոյն հնագանդեցընէ, եւ անոր նամար պապին ու Փրոփականատայի ժողովոյն առջեւ ալ պատիւ ուներ : Անոր բայ իմիք նմանութիւն ունեցող մարդ այսօրուան օրս ալ արեւելք գտնելը դժուար չէ :

Այս Պօլոս Փիրոմալին զբեց Աւրբանոս Ը պապը, կամ քէ պապին կրղմանէ Փրոփականատայի ժողովն որ երբայ Լեհաստան, եւ ժողովուրդը նիկոլին հետ հաջուեցընէ, բայ կրպար քէ համոզէ ժողովուրդն որ հնագանդին նիկոլի . ինչպէս որ չորս ատրի առաջ Կանտէ անունով դոմինիկեան խուլացին ալ Պօլիս յուղարկուեցաւ հիմակոււան պապէն որ Խերապայծառ Հասունեանը իր ժողովրդեանը նետ հաջուեցընէ : Նոյն յանձնարարութիւնն ըրած եր արդէն Փիրոմալին Փիլիպպոս կարուղիկոսը՝ անոր Եցմիածնէն եղած ատենը՝ կարծէր բարեսիրտ կարուղիկոսն որ նիկոլին յայտնի անզգամութիւնը վերջապէս պիտի յաղբուի ու ժողովրդեան անմեղութիւնը յաղբանակ պիտի կանգնէ : Նոյնպէս կարծեց բարեմտութեամբ նաև Պօլոյ ժողովուրդը՝ երբոր Փիրոմալը Լուսաւորչայ եկեղեցւոյն մէջ քարողելու ատեն իմացուց քէ ինչ պատ-

ճառաւ ելվով պիտի երբայ , եւ ուրախացաւ : Փիրոմալին ինչ մտքով Լեհաստան դառնալը աւելի յաւ հասկրցաւ Լեհաց բազաւորը . ուստի իր խորհրդականներէն չորս հոգի յուղարկեց անոր առջեւն որ հարցըննեն քէ ինչ պատճառի համար եկեր է : Երբոր պատասխան տուաւ Փիրոմալը քէ պապին հրամանաւը եկեր է Հայոց մէջ հաշտուրին ընելու, բայ խորհրդականները . « Թէ որ նիկոլին կողմը բռնես, բան մը չես կրնար շահիլ, վասն զի իրաւունքը ժողովրդեանն է . » եւ սկսան մէկիկ մէկիկ առջեւը դնել ժողովրդեան իրաւունքները . Փիրոմալը նայեցաւ որ խորհրդականները ամեննեւին իրաւունք չեն ուզեր տալ նիկոլին, եւ ոչ ժողովուրդը անոր կամացը խոնարհցընել՝ կարովիկութիւնը յանձն առնելով, դարձաւ բայ անոնց քէ « Այդ ձեր բռնած ճամբան հաշտուրին ընելու ճամբայ չէ : » Հարցուցին խորհրդականները քէ « Հապա դուն ինչ ճամբայ պիտի բռնես որ այդ բանդ յաջողի : — Թագաւորին միայն կրսեմ » պատասխանեց Փիրոմալ : Յայտնի բան է որ պապին կրղմանէ հրաման ուներ այս եւ այն պահանջմունքներն ընելու ժողովրդէն, որոց խկութիւնը կամ զիլաւորն եր կարովիկ դառնալը, եւ անով ընել հաշտուրինը : Այսպէս եղած են միշտ պապին եւ պապականաց ամեն տեղ ըրած միջնորդութիւնները . որով հաշտուրիւնն ու խաղաղութիւնը մօտենալու տեղ աւելի ալ հետացած է :

Փիրոմալը բազաւորին առջեւն որ եկաւ ու պապին հրամանազիրը ցուցուց, երկար խօսակցութենէն ետքը հրաման ընդունեցաւ անկեց որ երբայ Հայոց եկեղեցին, նոն ժողովէ Հայերն ու ուզածը խօսի : Գեաց խօսեցաւ, ոչ քէ խեղճ ժողովրդեան անկապտելի իրաւանցը վրայ զոր նիկոլ յափշտակեր ու ոտքի տակ առեր եր, հապա կարովիկութեան նշան համարեալ հաւատոյ մասանց վրայ : Կուզէր որ Հայերը Քաղկեդոնի ժողովը իրեւ սուրբ ժողով ընդունին, եւ Քրիստոսի Տեան մերոյ աստուածային եւ մարդկային բնութիւն ունենալը բոլորովին բայ Լատինացուց դաւանին : Անխիճ քարոզիչը չէր մտածեր որ իր ըրած վարդապետութիւնը անտարակուսելի ճշմարտութիւն ալ ըլլար նէ՝ այնպիսի խնդիր եր որ խորին աստուածաբաններն անզամ առանց երկար բացարութեանց չեն կրնար իրարու փոքր ի շատէ հասկրցընել, բող քէ խեղճ աշխարհական անհովի ժողովուրդը . չէր մտածեր կրսեմ, վասն զի չէր ալ ուզեր որ իրեն խօսքին դէմ կեցող մը

գտնուի : Պատասխան տուալ ժողովուրդը . թէ « Մենք երեք առաջին սուրբ ժողովները միայն « կրծանչնանք եւ անոնց վարդապետուրեանը « կրհետեսինք. չորրորդը այսինքն Քաղկեդոնի « ժողովը չենք ձանչնար. բայց թէ որ անոր վարդապետուրինն ալ համաձայն է առաջիններուն « վարդապետուրեանը, զայն ալ չենք մերմեր : « Զիրիստոս կատարեալ Աստուած եւ կատարեալ մարդ կրդաւանինք, բայց երկու բնութիւն ունի ըստեւն կրզգուշանանք որ երկու անձն չհասկըցուի : Խակ Դոկումորոսը արդէն « մեր երգերուն մէջ չենք լիշեր, վասն զի մեր « նոզեւոր տէր Մոլիս կարուղիկոսն ալ պատուիրած է մեզի որ անոր լիշատակուրիւնը « չընենք : » Այսպիսի բացատրուրիւնները լսելին ետեւ՝ կերեւնայ թէ Փիրոմալին մնայ նէ այնչափով զոհ պիտի ըլլայ եղեք. սակայն Նիկոլ չէր կրնար զոհ ըլլալ, կուզեր որ ժողովուրդը բռնրովին եւ ամէն բանի մէջ իր կամացը խոնարին : Նոր ապացոյց եւ հերքումն սնոտի յուսոյ այն օտարացեալ Հայոց որ կարծեն թէ Հոռմայ արռույն եւ հոռվմէակականաց նետ կարելի է միաբանիլ՝ առանց ազգային իրաւունքները բռնրովին կորսընցընելու. պիտի զիտեան այնպիսիներն որ ինչպէս սուրբ հաւատոյ մասունքը անփոփխելի են, այսպէս ալ հոռվմէականք դրած են մոքերնին թէ իրենց պահանջմունքներն ալ մէյմէկ հաւատոյ մասանց պէս անհրաժեշտ հարկաւորուրեամբ հարկաւոր են ՌԵԴՅԱՓՈՒ ըսուելու համար :

Հաւատոյ մասանց մէջ մոլորուրին մը չունիմ կրսես, ու յայտնապէս կըցուցընես. այն բաւական չէ. պէտք է որ Պապին ալ հաւատաս : Այն ալ բաւական չէ. ազգային եկեղեցիեղ պիտի բաժնուիս, ազգիդ սեպհական առաջնորդներէն պիտի ապստամբիս ու օտարին պիտի ննազանդիս, որպէս զի ուղղափառ ձանցուիս :

Պապին մեծ հայրապետ, եւ օրինաւոր յաջորդ Պետրոսի եղածը կրծանչնաս. այն բաւական չէ. պէտք է որ զինքը ձանչնաս նաև մի միայն զույս եկեղեցւոյ եւ հրամանատար ամենայն պատրիարքաց :

Հասկըցան այս բանս նաև Ելվովցիք, ու չխռնարհեցան Նիկոլին. եւ այնչափ իրաւունք ունեին որ Փիրոմալն ալ չկրցաւ զանոնք բռնադատել . ընդ հակառակն ելաւ Հոռմմ զնաց ու հասկըցուց պապին ժողովրդեան իրաւունքները եւ Նիկոլին անիրաւուրիւնները :

Ասոր հաստատուրիւնն ունինք նաև Ելվովի օրագրին մէջ որ բժշկեան Հ. Մինաս վարդապետը օրինակած ու ճանապարհորդուրեանք մէջ տպած է հայու զրով բարարերէն այսպէս. « 1639, յունիս 2 եանկի քին (քայլենտար). Բաղր Բաւել տօմինիքան մնիսպիլա դաւանուրիւն վէջին « տան բօքազադ եղդիւն. խայսի դաւանուրիւն « ու մուզնա պիյանը տա բօտրիսացցա տա « պօլտու, չեղնադ եղիք քի եախչի քարօլիքլար « տըր, տա հազորի փատիշանկա, տա Ա.Պ.ինա « (ախապաշինա?). նէմ լէկադքա տա անկաղըր « քի պիզիմ անիծաց Նիկոլ ախրաշ պիզնի եաւ « մանտան նէյցնօղլիւիկ անկաղըր ետի, քի պիզ « նէռէկիքլար պօլկայ պիզ, ու վէջուն քի պիզնի « քօզտան չխարկայ : » Այսինքն, « 1639, յունիս 2 բատ նոր տոմարի : Հայր Պողոս դոմինի նիկեան կրօնաւորին դաւանուրեան վրայ « խոսեցանք ու հասկըցուցինք. մեր դաւանուրեանը հաւնելով՝ ստորագրուրիւն ալ տուաւ, « վկայերով որ ասոնք յաւ կարուիկ (ուղղափառ) « են. զրեց նաև բագաւորին ու արքեպիսկոպոսին. լէկարին (այսինքն պապին նուիրակին) « ալ հասկըցուց որ մեր անիծած Նիկոլ եպիսկոպոսի կոպոսը զմեզ չարուրեամբ փատահամբաւ կընէ « եղեր՝ ըստելով թէ մենք հերեւտիկոս ենք, որպէս « զի զմեզ աչքէ հանէ : »

Մինչդեռ պապը կըմտածէր որ նորէն ելվով գարձրնէ. Փիրոմալն որ հաշտուրեան հնարք մը գտնէ, ու ժողովրդեան խնդիրքը կատարուի, Նիկոլ անձամբ հասաւ Հոռմմ, ու ճիզվիրներուն օգնականուրեամբը արգելք եղաւ հաշտուրեան եւ խաղաղուրեան. այնպէս որ Փիրոմալն Ելվով որ դարձաւ՝ բան մը չկրցաւ ընել, ու եղաւ զնաց նորէն Հայաստան 1642ին : Խեղճ ժողովուրդն ալ այնպիսի անտանելի հալածանքնի չղիմանալով, եւ խարերայ մարդկանց սուտ խոստմունքներէն ձանձրացած ըլլալով, սկսաւ նետ զնեսէ ցրուի Ելվովէն ու շրջակայ գաւառներն ու քաղաքները երբաւ բնակի աղքատուրեամբ ու տրտմուրեամբ. այնպէս որ լիսուն հազարէն հինգ հազար հոգի հազիւ մնացին Ելվովի մէջ ու մօտերը, անոնք այլուգէին ելլել երբայ :

Այն ատեն հասկըցաւ Նիկոլ որ գէջ բրաւ, այսինքն հասկըցաւ որ իր փառափրուրեանն ու շահափրուրեանք վախճանին չնասաւ. ժողովուրդս կարուիկ ըրի ըստելուն պարծանքը կորսընցուց, նետն ալ անոնց հարստուրիւնը քաղելու եւ արխիննին խմելու յոյսը. սկսաւ կեղծաւորուրեամբ հաշտուրաւուրիւնները :

տուրեան ետեւ ըլլալ, բայց խօսքին մտիկ ընող ջգտնուեցաւ. որով ինքն ալ օրէ որ աղքը լուցաւ, եւ ամենուն երեսէն ընկած՝ ինչ ընելիքը չէր զիտեր :

Տարը տարի այս կերպով անցնելեն ետեւ, լսեց Նիկոլ 1652ին՝ թէ Փիլիպպոս կարուղիկոսը Պօլիս եկեր է. մտածեց որ ինքն ալ հոն երբայ, կարուղիկոսին իյնայ՝ որպէս զի այս բաներուս մէկ ձարը գտնուի : Այն օրերը Եւդոկիայէն Սիմոն անունով վաճառական մը եկած էր իլվով, որ Նիկոլին ինչ մարդ ըլլալը ջգիտնալուն՝ հաւատաց անոր խօսքին ու հանեց երկու հազար դահնեկան տուաւ որ կարենայ այն ճամբորդութիւնն ընել : Խլովցիք Նիկոլին դիտաւորութիւնը հասկըցածնուն պէս՝ իրենք ալ դատաւորներէն Խաչկօ անունով մէկը յուղարկեցին Փիլիպպոս կարուղիկոսին . նա ալ զնաց Նիկոլին գալէն առաջ ամեն բան պատմեց հասկըցուց անոր, և ժողովրդեան խնդիրքը իմացուց, որ ասոնք էին . Ա., Նիկոլ սուրբ Լուսաւորչին եւ անոր հետեւողաց դաւանանքը ամենելին չխախտէ. Բ., Հայաստանեայց եկեղեցւոյ ծէսերը, տօները, պատարագի եւ ուրիշ պաշտամանց կարգերը չփոխէ. Գ., միայն Էջմիածնայ կարուղիկոսին անունը լիշէ եկեղեցւոյն մէջ եւ ոչ երբէք պապինը եւ ուրիշ օտար առաջնորդի : — Այս խնդիրներուն ինչ աստիճանի իրաւացի ըլլալը հարկէ բացատրել. բայց լիշելը հարկաւոր էր՝ որպէս զի իմացուի այն ժողովրդեան բարեպաշտութիւնն ու ազգասիրութիւնը : Միայն թէ այս ալ կայ որ ժողովուրդը լաւ զիսնալով Նիկոլի ազգատեաց ու խոռվասէր հոգին՝ ամենելին չէր կարծեր որ Նիկոլ այն պայմանները յանձն առնու եւ պաշտօնին մէջ հաստատ մնայ. կրյուսար թէ անոր տեղը կարուղիկոսին մէկ նոր առաջնորդ մը պիտի տրուի իրեն, եւ պիտի ազատի այն անզուր եւ անողորմ բռնաւորին ձեռքէն : Քայց խարուեցաւ. ջմտածեց որ Նիկոլին պէս անխիղճն անամօր բռնակաները՝ երբոր մտքերնին կըդնեն եւ ուրիշներուն այնպէս կընակըցընեն թէ ըրածնին աստուածահանոյ զործ է՝ սուս խօսիլը եւ սուս երդում ընելն անզամ օրինաւոր կինամարին, միայն թէ իրենց վախճանին հասնին :

Հասաւ Նիկոլը Պօլիս, տեսնուեցաւ կարուղիկոսին նետ, եւ հասկըցուց անոր թէ ինքը պատրաստ է ժողովրդեան կամքը կատարելու : Կարուղիկոսը ժողովրդեան պահանջմունքը մէկիկ մէկիկ առջեւը դնելէն ետեւ՝ այս պայմանն

ալ իր կողմանէ աւելցուց որ Նիկոլ եւ անոր յաջորդները Էջմիածնի արոռոյն հնազանդութենէն դուրս չելլեն, եւ Թիվովի եպիսկոպոսները այնուհետեւ միշտ Էջմիածնայ կարուղիկոսէն ձեռնադրուին ու հոն յուղարկուին : Գիտէր Նիկոլ որ երէ այն չորս պայմաններն ընդունի, պապին ու Ճիզիթներուն աչքէն պիտի ելլէ. բայց որովհետեւ անոնք պահելու ամենեւին միտք չուներ, նայեցաւ որ մէյմը ժողովրդեան աչքը խարէ, անոր սանձը ձեռք ձգէ, անկէց ետքը ուզածին պէս խաղայ հետերնին : Յանձն առաւ պայմաններն ու գրով տուաւ կարուղիկոսին. միայն հրաման խնդրեց որ ինքը պատարագին մէջ պապին անունը լիշէ, բարեմիտ կարուղիկոսն ալ չէ ըլլասաւ. ջմտածեց որ այն պայմանով առաջինները բոլորովին կըփանալիին . ջմտածեց որ Նիկոլ պապին անունը ինչու պիտի լիշէ՝ թէ որ Էջմիածնայ կարուղիկոսը կըճանչնայ զրուս իրեն եւ իր եկեղեցւոյն . իսկ երէ զպապը կըճանչնայ գերազոյն զրուս եւ հրամանահան լընդհանուր եկեղեցիս Քրիստոսի, ըստէ թէ անոր խօսքը կարուղիկոսին հրամաններէն ու իր երդմունքէն ալ վեր պիտի դնէ, ու կամաց կամաց, եւ թերեւս օր մը առաջ միւս պայմաններն ալ ամենեւին պիտի չպահէ, ինչպէս որ յետոյ ըրաւ : Փիլիպպոս կարուղիկոս մեր ժամանակներուն մէջ պատահած ասոր նման դիպուածներուն փորձն ալ չուներ որ կարենար ըլլալիքին նախատես գտնուիլ . ուստի առա Նիկոլին գրուածքը, տուաւ ուրախութեամբ Խաչկօին ձեռքը որ տանի տայ իլվովցոց, եւ անոնք զգուշութեամբ պահեն որ ըստ այնմ վարուի Նիկոլ եւ անոր յաջորդները : Յետոյ Նիկոլը բանադրանքէն արձելեց ու հրաման տուաւ որ երբայ իր ժողովուրդը հովուէ :

Նիկոլ եւ Խաչկօ իլվով որ դարձան, քաղաքացիք պատմել տուին Խաչկօիին ամեն բան, Նիկոլի գրաւոր խոստմունքն ալ տեսան, բայց ամենեւին չհաւատացին թէ Նիկոլ այն խոստմունքը պիտի կատարէ. ուստի ոչ միայն հետը չենք միարանիր կըսէին, հապա երեսն անզամ չենք ուզեր տեսնել : Տէր Զաքարիա անունով աւազելուց մը ունեին որ Նիկոլին հետ աղեկ էր, նա ալ շատ յորդորեց ժողովուրդն որ վերցընեն մէջերնէն այս խոռվութիւնը, ճար չեղաւ : Աերշապէս Փիլիպպոս կարուղիկոսը Արդնցի Յովիաննէս վարդապետը յուղարկեց որ իր աշակերտներէն մէկն էր, իմաստուն ու խաղաղասէր մարդ, որպէս զի զժողովուրդը հանդարտեցընէ : Իլվովցիք առջի

բերան անոր խօսքերուն ալ մտիկ չըրին՝ ըսելով թէ « Նիկոլին ինչ մարդ ըլլալը չես զիտեր, Հայր « սուրբ, ու սրբազան կարուղիկոսին պէս դուն « ալ կըխարուիս. բայց մենք յաւ ճանչցած ենք « անոր կեղծաւորութիւնն ու անզգամութիւնը, « չենք ուզեր յայտնապէս խարուիլ : » Սակայն բարեսիրտ վարդապետը այնչափ աշխատեցաւ, այնչափ խրատներ յորդորանքներ ըրաւ որ ժողովրդեան բարկութիւնը իջեցուց, բերաններէն խօսք առաւ որ հաշտուին Նիկոլի նետ :

Հետը առաւ գամենքը, Նիկոլ եպիսկոպոսն ալ մեկտեղ, եկեղեցւոյն դուռը տարաւ բազմութեամբ. հոն դրանը առջեւ աղօքք ընելէն ետքը՝ դարձաւ օրնեց ժողովուրդը սրբազան Կարուղիկոսին կողմանէ. Նիկոլին աջը համբուրեց, եկեղեցւոյն բանալիքն որ մինչեւ այն վայրկեանը իր քովն էին՝ անոր ձեռքը տուաւ որ ինքը բանայ, անիկայ ալ բացաւ ու մտաւ ներս : Անոր ետևէն խեղճ ժողովուրդն ալ ոչխարներուն իրենց ֆարախը յորդան տալուն նման վագեց ներս բափեցաւ, ու սկսան աղիողորմ արտառնքով ու բարձրաձայն աղաղակով յաւ ողբայ որ քսանուիրեք տարի իրենց եկեղեցին զրկուած մնալէն ետքը՝ վերջապէս արժանի եղան մէջը մտնելու : Գետինը համբուրելու ատեն՝ երևսնին քարերուն կըքսէին ու տաք տաք արտառնքով իրենց հոն բաղուած նախանարց տապանաքարերը կըքրջէին . աջուրնին վեր վերցընելով խորաններուն խնկահոտ պատկերացը նայած ատեննին սրտերնուն հալիլը արտառնքներնուն աղքերանալէն եւ աղեկիզ հառաջանքներէն կըհասկըցուէր : Ո՞վ կըմտածէր այն միջոցին թէ այնպիսի անհնարին աղետից պատճառ՝ փառամոլ եպիսկոպոսի մը բոնուրիւններն ու անզգամ միզիմիրներու կեղծաւորութիւններն էին... ամէն մարդ այն կըմտածէր որ իր հայրը կամ մայրը, հօրեղբայրը կամ մօրաքոյրը, եղբայրը կամ զաւկըները, այն քսանուիրեք տարուան միջոցը վախճանելով՝ նոյն եկեղեցւոյն կարօտովը հայած աչքերնին գոցեր էին . այս միայն կըմտածէին որ վերջապէս ողորմեցաւ իրենց Աստուած հարցն իւրեանց եւ ազգութիւննին կորաբնցընելու վտանգէն ազատեց . չէին զիտեր խեղճներն որ ատեն պիտի զար՝ յորում նոյն եկեղեցւոյն մէջ իրենց քոռներն ու քոռանց քոռները օտար լեզուով, օտար դաւանանքով, օտար ձեսով, օտար հագուստով, օտար հոգուով, պիտի աղօքէին (ինչպէս հիմա), եւ իրենց կրած տառապանքը եւ ոչ մտքերնին ձգող մը պիտի

ըլլար : Վերջապէս Յովիաննէս վարդապէտն ալ նետերնին մէկտեղ երկար ատեն յալէն ողբակն ետեւ՝ հանդարտեցուց ժողովուրդը, ելաւ թեմին վրայ, եւ միսիրարական սրտաշարժ քարոզ մը տուաւ : Յետոյ գնաց Նիկոլին առջեւը, խնդրեց որ օրհնէ ժողովուրդը. ան ալ ելաւ խաջով աւետարանով օրհնութիւն տուաւ ու խնդրեց որ մոռնան մինչեւ այն ատեն մէջերնին անցած դիպուածները : Միսիրարուեցաւ բարեսիրտ եւ անյիշաչար ժողովուրդը, գնացին ամենքն ալ մէկիկ մէկիկ Նիկոլին աջը համբուրեցին, նորէն նորէն օրհնութիւնն առին, եւ փառք տալով Աստուածոյ դարձան տեղերնին :

Այս բաներուս լուրը քաղաքին մէջ տարածուելուն պէս՝ ամենուն ալ մեծ ուրախութիւն եղաւ. մինչեւ Հրեաններն անզամ ուրախակից կըպային Հայոց՝ ըսելով անոնց անշուշտ թէ իրենց նախսնեացը Բարիլոնի գերութենէն դարձած տաենին ուրախութիւնը կըվայելեն : Նաեւ ուրիշ քաղաքներէ, մինչեւ Կոստանդնուպոլսէն անզամ ուրախակցութեան բղբեր եկան կլփուցոց, եւ ասդիս անդին ցրուած քաղաքացիներէն ոմանք նորէն դարձան ու բնակեցան կլփուի մէջ : Յովիաննէս Քաղիմիր Լեհաց բազաւորը լեկով այս բաներս՝ զարմացաւ, կանչեց Յովիաննէս վարդապէտն ու անուշուրեամբ խօսեցաւ հետը, գովեց անոր խաղաղասիրութիւնը, շնորհակալ եղաւ անոր ու պարզեւներ ալ տուաւ : Խոկ անիկայ տարի մը կլփով կենալին ետև դարձաւ գնաց Եջմիածին :

Նիկոլ յօյսը կտրեց այնունետեւ այն ժամանակի ժողովուրդը կարովիկ ընելէն, եւ հանդարտութեամբ ըրաւ առաջնորդութիւնը քանի մը տարի. բայց միտքը այն էր որ աջուըները չգոցած՝ այնպիսի ճամբու մը մէջ դնէ ժողովրդեան ընթացքն որ գէր անոնց որդիքը ազգութիւննին ուրանան, մոռնան, ու ինքը իր վախճանին հասնի : Գիր զրեց Հոռվմ Սղեքսանդր է պապին, եւ խնդրեց որ կլփովի մէջ Հոռվմայ ծախքովը դպրոց մը բացուի Հայոց : Յայտնի բան էր թէ պապին սորկովը կանգնուած դպրոցի մը վարժապետներն ու աշակերտները լուսաւորչական չէին կրնար մնալ, հարկ էր որ պապական դառնային. ուստի զարմանք չէ որ պապը ամենայն սիրով հաւանեցաւ Նիկոլի խնդրոյն ու իր հրամանովն ու ծախքովը տասուերկու ձրիավարժ աշակերտաց համար դպրոց մը կանգնուեցաւ հոն 1664ին, Կղեմէս Գալանոս յատին կրօնաւորն ալ անոր

մեջ դասատու դրուեցաւ : Այս այն անուանի Գալանոսն է որ ազգերնիս տակն ու վրայ ընող գտոնազգեատ զայերուն մեկը ճանչցուած էր նաև այն ատեն, ու Պօլսոյ ժողովրդեան մեջ մեծամեծ կոխներ ձգելուն համար՝ պատրիարքական հրամանաւ քշուած էր անկեց ու Հռովմ կըկենար՝ իբրեւ Փրոփականտայի վարժապետ . յայտնի էր թէ Նիկոլի դպրոցին մեջ պապականութիւն սովորեցընելու ալ որչափ յարմար էր : Գալանոս երկու տարիէն մեռաւ, եւ անոր յաջորդեց նոյն դպրատան մեջ (որ իրաւամբ կրնար ըստի սերմնարան պապականութեան) Վարդան Յունանեան ազգուրաց եւ լեզուակորոյս քահանան, Փրոփականտային ու Նիկոլին սիրելի աշակերտ :

Նիկոլ այս կերպով ազգասպան կենօք ապրեցաւ շատ տարի, մինչեւ որ 1684ին վախճանեցաւ. տեղը անցաւ վերոյիշեալ Վարդան Յունանեանը, որ իր նախորդին ոչ տուած խոստմանցը եւ ոչ սուտ երդմանցը նայեցաւ, այլ բոլորովին բաժնեց իվովի ժողովուրդը Էջմիածնայ կարուղիկոփին նաղորդակցուրենէն ու պապական դարձուց, ազգային եկեղեցական կարգերը փոխեց փոփոխեց, բոլորովին լատինացուց, եւ Հռովմայ հաճուրդինը վեր դնելով իր խղճմտանքին տանջանքէն ու Հայատանեայց սուրբ եկեղեցոյ նախնի վարդապետներուն բողոքմանէն՝ ազգիս այն գեղեցիկ ու պատուական մասը առաւ խառնեց օտար ազգաց մեջ ու կրտսեցուց : Կորսրնցուց կրսեմ, վասն զի այսօրուան օրս ազգասէր Հայ մը այն կողմերն որ երբայ, երէ լեհերէն՝

գերմաներէն կամ լատիներէն ջգիտեր՝ եւ ոչ կրնայ հիմակուան Հայերուն նետ խօսիլ ու խմանալ անոնցմէ իրենց նախնեաց լեզուովը թէ Հայոց քայն ու եկեղեցին իվովի որ կողմն են... Կըմտնէ այն եկեղեցին որ իր նախնեաց հաւատովը՝ լուսովը՝ սիրովն ու բարեգործութեամբը հիմնուած ու անոնց ազգային վսեմ արարողութիւններովն ու սրտարուխ երգերովը պայծառացած էր ատենով . կըտեսնէ մեջը լատինազգեատ քահանաներ որ լատին եղանակով՝ լատին հնչմամբ իբր թէ հայերէն լեզուով ժամերգութիւն կըկատարեն, առանց սարկաւագի անձայն եւ անշուք պատարագ կրմատուցանեն, կըդառնան իրեն ալ հազիւ խուելու ձայնով մը շաշչութիւն ԱՄԵՆՆՈՒՆ կըսեն եւ այն, կըշուարի, կըտագնապի, կըզարմանայ, տրտում տխուր իր տեղը դառնախու կըփուրայ՝ գրերէ վախնախով մը որ ըըլլայ թէ ինքն ալ յանկարծ նոյն խեղճութեան մեջ իյնայ :

Այս դժբաղդ վիճակիս մեջ են ահա Իվովի ու բոլոր Լեհաստանի Հայերը, ազնիւ որդիք այն Բագրատուննեաց այրիացեալ մայրաքաղաքին որ կարծես թէ հիմնայատակ ու զետնարադ Հայկաշնեն, Արտաշատեն, Դուինեն, Երուանդաշտեն, Արմաւիրէն աւելի քշուառ կամ աւելի երջանիկ բաղդով կիսաւեր ու կիսականգուն մնացած է, որպէս զի Ախուրեանին ողբածայն խոխոչանքը միայն յսէ բուերուն ու չղջիկներուն տխուր ձայներուն նետ : Եւ այսքան բշուառութեան պատճառ՝ Նիկոլ եպիսկոպոսին փառամոլութիւնն ու ազգադաւ լատինամոլութիւնը :

ՍՈՀՄԱՆՔ ՏԵՍՉՈՒԹԵԱՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱԾՑ ԵԿԵՂԵՑԿՈՅ ԻՌՈՒՍԻՒ.

(Եարայարութիւն. Տես կշ 52.)

ԳԼՈՒԽ Գ.

ԷՇՄԻԱՆՆԱՑ ՍԻԿԵՐՃՈՂՈՍԻՆ Վ.ՐԱՅ.

ԼԳ.

Էջմիածնայ Սիւննողոսին անդամ ընտրելու համար, Կարուղիկոսը Վրաստանի՝ Կովկասու եւ Անդրկովկասեան նահանգաց Կուսակալին եւ ներքին գործոց Աստիկանին ձեռքովը երկերկու ընծայեալք կառաջարկէ Վեհափառ Կայսեր :

ԼԵ.

Էջմիածնայ Սիւննողոսին գործողութիւններն՝ բարեկարգութեան կողմանէ՝ ասոնք են .

Ա. Սիւնհողոսին իշխանութեանը տակ եղած ամէն տեղերուն ու պաշտօն ունեցող անձանց գործողութիւններուն վրայ նոկել :

Բ. Անոր իշխանութեան տակը գտնուած վանորէից, եկեղեցեաց, կղերիկոսարանաց և բարեպաշտական շինուածոց բարեկարգութեանը վրայ խնամք ունենալ :

Գ. Եկեղեցեաց ստացուածներուն կանոնաւոր կառավարութեան վերատեսչութիւնն ընել :

Դ. Վանք, եկեղեցի, կղերիկոսարան հիմնելու խնդիրներն առաջուց քննել, և յետոյ անոնց համար Կայսեր հրամանը խնդրել՝ Վրաստանի, Կոմիսարու և Անդրկովկաստան նահանգաց Կուսակալին ու ներքին գործոց Ռատիկանին ձեռքովը :

Ե. Ազատ վիճակ ունեցող Լուսաւորչական Հայոց հրաման տակ եկեղեցական կարգ ընդունելու և կրօնաւոր ըլլալու :

Զ. Կրօնաւորութենէն ելլելու և ընդհանրապէս եկեղեցական կարգին ելլելու հրաման տալ :

Է. Ամուսնութեան համար պէտք եղած խնդիրներուն քննութիւնն ու վճռական որոշումն ընել :

Ը. Հրաման տալ որ Եպիսկոպոսաց թեմերուն մէջ կամաւոր տուրքեր հաւաքուին ի նպաստ վանորէից, եկեղեցեաց, կղերիկոսարանաց և բարեպաշտական շինուածոց՝ որ այն Եպիսկոպոսաց թեմերուն մէջը չեն :

Թ. Քահանայից և ուրիշ պաշտօնէից այրիներուն ու որբերուն խնամոցը վրայ հոգ ունենալ :

Ժ. Երբոր Կարուղիկոսը եկեղեցականներուն Եպիսկոպոսական աստիճան տալ կուգէ՝ առանց անոնց միանգամայն առաջնորդական թեմ մը որոշելու, իրենց կարծիքը յայտնել :

Ճ. Երբոր կարուղիկոսը տուրք մեռոնը բաժնելու համար յուղարկուելու եկեղեցականներ որոշէ, անոնց վրայ իրենց կարծիքը առաջարկել :

Ճ. Կարուղիկոսին առաջարկած հարցմունքներուն վրայ իրենց կարծիքն ըսկ որ ըստ այն վճիռ տրուի :

Ճ. Արջափ որ Ռուսաց տէրութեան սահմանին մէջ Լուսաւորչական Հայոց եկեղեցիներ, վանքեր, կղերիկոսարաններ և բարեպաշտական շինուածքներ կան՝ անոնց ճիշդ ցուցակներն ունենալ՝ ըստ իւրաքանչիւր թեմից :

Ճ. Նոյնպէս ցուցակներու վրայ առնուլ բոլոր Ռուսիոյ մէջ գտնուած քահանաներն ու եկեղեցւոյ ուրիշ պաշտօնեանները՝ թէ ամուսնացեալ ըլլան և թէ կրօնաւոր, նմանապէս Սիւնհողոսին իշխա-

նութեանը տակ եղած ուրիշ ամէն անձինքը:

ԺԵ. Պարտուալատշաճ տումարներու մէջ անցընել Ռուսիոյ մէջ գտնուած ամենայն վանորէից ու եկեղեցեաց Հայոց ստացուածքները :

ԺԶ. Վրաստանի, Կոմիսարի ու Անդրկովկաստան նահանգաց Կուսակալին ձեռքովը ամէն տարի ներքին գործոց Ռատիկանին տեղեկութիւն տալ ԺԳ, ԺԴ և ԺԵ յօդուածներուն մէջի նիւրոցը վրայ, անկեց ի զատ լիակատար ցուցակներ Ռուսիոյ իւրաքանչիւր հայկական թեմերուն մէջ ծնած, մեռած և պատկռած անձանց, և տարեկան ընդհանուր հաշի :

Լ.Զ.

Դատաստանական քննութեանց և որշմանց կողմանէ Էջմիածնայ Սիւնհողոսին կիյնան

Ա. Նոյն Սիւնհողոսին անդամոցը դէմ եղած գանգաւանները :

Բ. Հայոց թեմակալ Առաջնորդաց և թեմական Ատենից դէմ եղած գանգաւանները :

Գ. Սիւնհողոսին անդամոցն ու թեմակալ Առաջնորդաց անկանոն գործողութիւններուն քննութիւնը :

Դ. Այն ամենայն խնդիրներն ու վեճերը որ ամուսնութեանց վրայ և քաղաքական դատաստանի տակ չընկնող քանանայից ու եկեղեցական պաշտօնէիցյանցանացը վրայ ստանած ըլլալով՝ թեմական Ատենաններէն Էջմիածնայ Սիւնհողոսին կանցնին բողոքմաք, կամ թէ նոյն եկեղեցական անձանց մէջ ծագած գժուութիւններ են և այն :

Լ.Է.

Էջմիածնի Սիւնհողոսը Կարուղիկոսին անմիջական հսկողութեան տակն ըլլալով, վճռաքար կորոշէ որ և իցէ խնդիր որ ելլէ հաւատոյ մասսանց վրայ, աստուածային պաշտամանց, եկեղեցականաց արարողութեանց, պատկի, և եկեղեցականաց այն յանցանքներուն վրայ որ քաղաքական դատաստանի տակ չեն իյնար : Խոկ Սիւնհողոսը Ռուսաստանի Լուսաւորչական Հայոց եկեղեցւոյն գործողութեանցը կողմանէ Տնօրէն ծերակուտին ու ներքին գործոց Ռատիկանութեան իշխանութեանը տակն է, հաւատար ուրիշ օտար դաւանանքի տէր ժողովրդոց եկեղեցական բարձրատեաններուն :

Լ.Ը.

Երբոր դատ կամ գանգաւած պատահի թեմակալ Առաջնորդաց ու Հայոց Սիւնհողոսին անդամոցը վրայ՝ եւս և անոնց անուղիի գործողութեանցը դէմ, և այն եկեղեցականները ինչ և իցէ կիրպով

պատժապարտ գտնուին, անոնց դատաստանին վճիռը ի գործ դրուելու համար պետք է որ ներքին գործոց Ռատիկանին ձեռքովը Վեհափառ կայսեր հրամանը առնուի :

1.թ.

Երբոր ինչ եւ իցէխնդիր կամ դիպուած Վեհափառ կայսեր որոշմանը կըկարօտի, կամ ներքին գործոց Ռատիկանին կարգադրութեանը, նմանապէս այն գործողութիւններն որ միւս Ռատիկանութեանց հետ եւ կամ կայսերական կառավարութեան ուրիշ բաժիններուն գլխաւորացը հետ յարաբերութիւն ունին, եւս եւ այն հակառակութիւններն որ կրնան պատահիլ Հայոց Սիւնհոդոսին եւ ուրիշ դաւանութեանց եկեղեցականներուն մէջ, դարձեալ եւ այն երկրայութիւններն որ կրնան հանդիպիլ թէ արդեօք այս կամ այն գործողութիւնը Սիւնհոդոսին կըվերաբերի թէ ոչ, — Էջմիածնի Սիւնհոդոսը բոլոր այնպիսի գործողութիւնները ներքին գործոց Ռատիկանին կառաջարկէ՝ Վրաստանի, Կովկասի եւ Անդրկովկասեան նահանգաց կուսակալին :

1.թ.

Էջմիածնի Սիւնհոդոսին գործողութիւններն ընդհանրապէս ժողովականաց միաբան հաւանութեան իրաւանցը վրայ հիմնեալ են . բայց որ եւ իցէ պարզ հոգեւորական խնդրոյ մէջ Կարուղիկոսին կարծիքը վճռողական է. իսկ ուրիշ գործոց մէջ՝ երբոր ուրիշներուն կարծիքները երկու կողմէն հաւասար բաժնուին, Կարուղիկոսը այն երկուքին որպէս կողմն որ բոնէ՝ այն կըլլայ ընդունելի :

1.թ.

Երբոր այնպիսի խնդրոյ մը վրայ ըլլայ վեճը՝ յորում Կարուղիկոսին կարծիքը վճռողական է, ինքը Սիւնհոդոսին մէջ ներկայ չգտնուիր, այլ Սիւնհոդոսին ըրած որոշմունքը իրեն առջեւը դրուած օրագրութեան մէջ տեսնելին ետեւ՝ անոր համեմատ իր վճիռը կուտայ :

1.թ.

Երբոր Էջմիածնի Կարուղիկոսը Սիւնհոդոսին մէջ ներկայ չէ, անոր տեղը ժողովոյն գահերէց կըլլայ Սիւնհոդոսին անդամներէն երիցագոյն Արքե-

պիսկոպոսը կամ Եպիսկոպոսը : Անիկայ գահերիցութեան ամենայն իշխանութիւններն ալ այն ատեն միայն կրնայ բանեցնել՝ երբոր Կարուղիկոսը չկրնար անձամբ ներկայ գտնուիլ կամ հիւանդութեան պատճառաւ եւ կամ Էջմիածնին դուրս գտնուելուն համար . բայց այն պարզ հոգեւորական գործողութիւնները՝ որոց մէջ Կարուղիկոսին կարծիքը վճռողական է, ոչ բնաւ կրնան վճռուիլ առանց Կարուղիկոսի՝ արռողյն պարապութեան ժամանակը, այլ այն տեսակ գործոց որոշումը կըձգուի մինչեւ նոր կարուղիկոսին ընտրութեանը :

1.թ.

Էջմիածնայ Սիւնհոդոսին գործողութեանց կարգը, եւ անոր դիւանատանն ու պաշտօնաւորաց իրաւունքներն ու պարտականութիւնները, արդէն գտնուած ատենական ժողովներուն ընդհանութ կարգադրութեանցը համեմատ կերպով կըպահուին :

1.թ.

Էջմիածնայ Սիւնհոդոսը՝ պատահած գործողութեանց նայելով՝ կըժողվուի շաբաթը երեք անգամ, կամ գէր երկու անգամ :

1.թ.

Էջմիածնայ Սիւնհոդոսին մէջ առանձին Գործակալ մը կայ որ Տնօրէն Ծերակուտին ձեռքովը կընտրուի՝ ուսւերէն ու հայերէն գիտցող աստիճանաւորաց մէջէն : Անոր տէրութեան գանձէն՝ պաշտօնին համեմատ ոռնիկ կըսահմանուի :

1.թ.

Էջմիածնայ Սիւնհոդոսին Գործակալը իր գործողութեանց մէջ այն կանոններով կըվարուի ինչ որ արդէն սահմանուած է ընդհանրապէս Գործակալութեան պաշտօնին համար : Սիւնհոդոսին թէ դատաստանական գործոց եւ թէ բարեկարգութեանց վրայ հաւասարապէս կըհսկէ, ու Էջմիածնայ Կարուղիկոսին ընտրութեանը ներկայ կըգտնուի : Դատաստանական գործոց վրայ արդարութեան Ռատիկանին տեղեկութիւն կուտայ, իսկ ուրիշ գործողութեանց համար ներքին գործոց Ռատիկանին : Նոյնպէս կըմտնէ անիկայ այն ամենայն առաջարկութեանց մէջ որ կըլլան Վրաստանի, Կովկասու եւ Անդրկովկասեան նահանգաց կուսակալին :

1.թ.

Էջմիածնայ Սիւնհոդոսը մասնաւոր Գանձապետ մը ունի որ ինքը ընտրած կըլլայ հաշուետումար բոնելու տեղեակ եւ պատուաւոր ու անշահասէր

բարուց կողմանէ քաջածանօթ եկեղեցական կամ աշխարհական անձինքներէ : Այն գանձապեսոք էջմիածնայ Սիւնհողոսին սեպհական դրամներուն վրայ հոգաբարձութիւն կընէ, իսկ էջմիածնայ վաճքին ստակներուն ամենեւին ջխառնուիր :

ԽԲ.

Սիւնհողոսի գանձապետին պաշտօնն է անոր սեպհական ստակներն ընդունիլ ու պահպանել, եւ անոնցմէ ըստ սահմանեալ կարգին ծախքերն ընել՝ Սիւնհողոսին հրամաններուն համեմատ, անոր օրագրութեանցը մէջ անցընելոյ :

ԳԻՏԵԼՔ. Էջմիածնայ Սիւնհողոսը ամէն ամիս կըքննէ ու կըստուգէ Գանձապետին ձեռքն եղած պատրաստ դրամներն ու դրամական բղբերը, եւ հաշուեն ելածը օրագրութեան մէջ կընշանէ :

ԽԹ.

Գանձապետը Էջմիածնայ Սիւնհողոսին բոլոր դրամոցը համար պէտք եղած հաշուեմատեանները կըրոնէ : Այն հաշուեմատեանները՝ ըստ սովորական օրինի՝ երթակապ պիտի ըլլան և Սիւնհողոսին կնքովն ու անոր երկու անդամներուն եւ Գործակալին ստորագրութեամբը հաստատուած :

Ծ.

Սիւնհողոսին դրամներն որ Գանձապետին ձեռքն են՝ եւ եկեղեցական ստացուածոց վաւերական գրերը պիտի պահուին նոյն Սիւնհողոսին ատենական սենեակը առանձին արկղի մէջ : Այն արկղը երեք այլ եւ այլ կղպակներով կղպած և Սիւնհողոսին կնքովը կնքուած պիտի ըլլայ : Կղպակներուն բանալիներէն մէկը կղպահուի Գանձապետին քով, մէկալ երկուքը Սիւնհողոսին այն երկու Սնդամոցը՝ որոց մասնաւոր կերպով յանձնուած կըլլայ անոր հաշիւներուն խնդիրը : Ամէն անզամ որ արկղը բանալ պէտք ըլլայ՝ նոյն երկու անդամներն ալ նոն պիտի գտնուին :

ԾԱ.

Գանձապետը փոյք կունենայ որ Սիւնհողոսի

արկղին մէջ առանց հարկի մեծամեծ գումարներ չընան, եւ Սիւնհողոսին կառաջարկի որ դրամագրուխները շահու դրուին ըստ օրինաւոր պայմանաց : Այն դրամագրուխներուն մասնաւորաց ձեռք յանձնուելուն այն ատեն միայն հրաման կըտրուի՝ երբոր ինքը Սիւնհողոսը շահաւեն ճանչնայ, եւ երբոր այն կերպով յանձնուած ստակը մասնաւոր անձին կողմանէ ապահովեալ ենաւատի գրաւականով :

ԾԲ.

Հայոց Սիւնհողոսին դիւանատանը անդամ են Ստենաղպիրը, անոր երկու օգնականները, Թարգմանը, Գործակատարը, Դիւանապահը, եւ դիւանատան ծառայութեանը համար սպասաւորներ՝ քանի հոգի որ պէտք է : Այս պաշտօնատեարք Էջմիածնի Սիւնհողոսին կընտրուին ու կարուղիկուն կընաստատուին :

ԾԳ.

Էջմիածնայ Սիւնհողոսի Գործակալին աստիճանը վեցերորդ կարգի է, Գանձապետը թէ որ աշխարհական է՝ եօրներորդ կարգի, Ստենաղպիրը ուրերորդ կարգի, Գործակատարն ու Դիւանապահը իններորդ կարգի, Ստենաղպիրի օգնականներն ու թարգմանը տասներորդ կարգի, քանի որ ասոնք իրենց պաշտօնին մէջ կըմնան, եւ թէ որ նախընթաց ծառայութեամբ կամ ուրիշ տեղ պաշտօն կատարած ըլլալով՝ աւելի բարձր աստիճաններ չունին :

ԾԴ.

Էջմիածնայ Սիւնհողոսին անդամները, Գործակալը, Գանձապետը և Դիւանատանը պաշտօնատերները իրենց պաշտօնը ձեռք առած ատեննին երգում կընեն որ հաւատարմութեամբ ծառային Վեհափառ Կայսեր եւ ճիշդ կատարեն իրենց պարտքերը ըստ ընդհանուր օրենսդրութեան :

(Նարայարութիւնը յաջորդ բերքին մէջ :)

ՃԱՆԱՊԱՐՀՈՐԴՈՒԹԻՒՆ ՑԱՆԻ
ՀՈՐ Ա.Ր.Ջ. Պ. ՃԱՆԻՔՈՎ. ՑԱՄԻՆ 1848.
(Նարայարութիւն. Տես. էջ 8.)

Բ.

Պ. Ապիքը անտարակոյս Անի զնացողներուն մէջ ամենէն աւելի մեզի տեղեկութիւն տուողն է Հայա-

INCURSION A ANI

PAR M. KHANIKOF EN 1848.

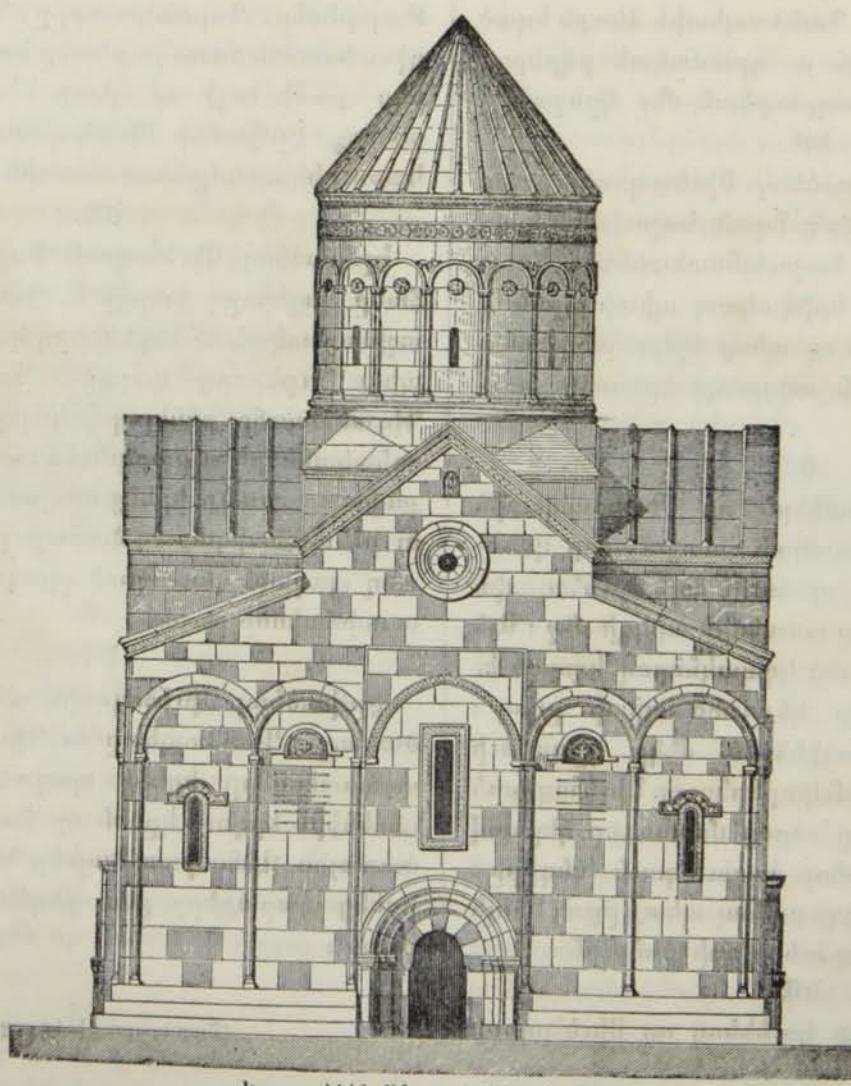
(Suite. Voir Page 8.)

II.

M. Abiech est, sans contredit, celui de tous les voyageurs qui ont visité Ani, qui a le plus contribué à éclaircir

տանի այն մայրաքաղաքին հին դրիցը, ընդարձակութեանը և փառառորութեանը վրայ. աւերակելերուն մեկ յատակազրութիւնը ըրած է, որուն մեջ այլ եւ այլ տեղերու շինուածոց ինչ վիճակի մեջ գտնուիը ձշութեամբ կը զնէ, ինչպէս որ իր գովելի սովորութիւնն է. ամենին անուանի շենքերուն ձեւերը առաջ, անոնց ձակատն ու ձարտարապետական զարդերը գծազրեց, Միլլենի հնարած ոճովը քանի հատ հայերէն, մեկ հատ մըն ալ պարսկերէն արձանազիր տպեց առաջ, քիչի արձանազրութեան մըն ալ ձիյդ օրինակը հանեց եւ քայլուեւ հաւաստի եր քե մահմե-

cir nos idées sur la position, l'étendue et la splendeur primitives de cette capitale de l'Arménie; il a dressé un plan des ruines, où il indique, avec l'exactitude qui distingue tous ses travaux, les endroits occupés par les monuments plus ou moins bien conservés; il a levé des plans détaillés des édifices les plus remarquables, en a dessiné les façades et les ornements architecturaux, estampé par le procédé Millin une vingtaine d'inscriptions arméniennes et une persane et fait une copie exacte d'une inscription coufique; mais, tout en étant sûr d'avoir laissé intactes plusieurs inscriptions musulmanes, il ne

Կարուղիկեն Անիոյ. Cathédrale d'Ani.

տական արձանազրութեանց շատր մեկի բողեր է, սակայն մնացածներուն բիւը և ինչ ձեւով ըլլալը չեր գտներ :

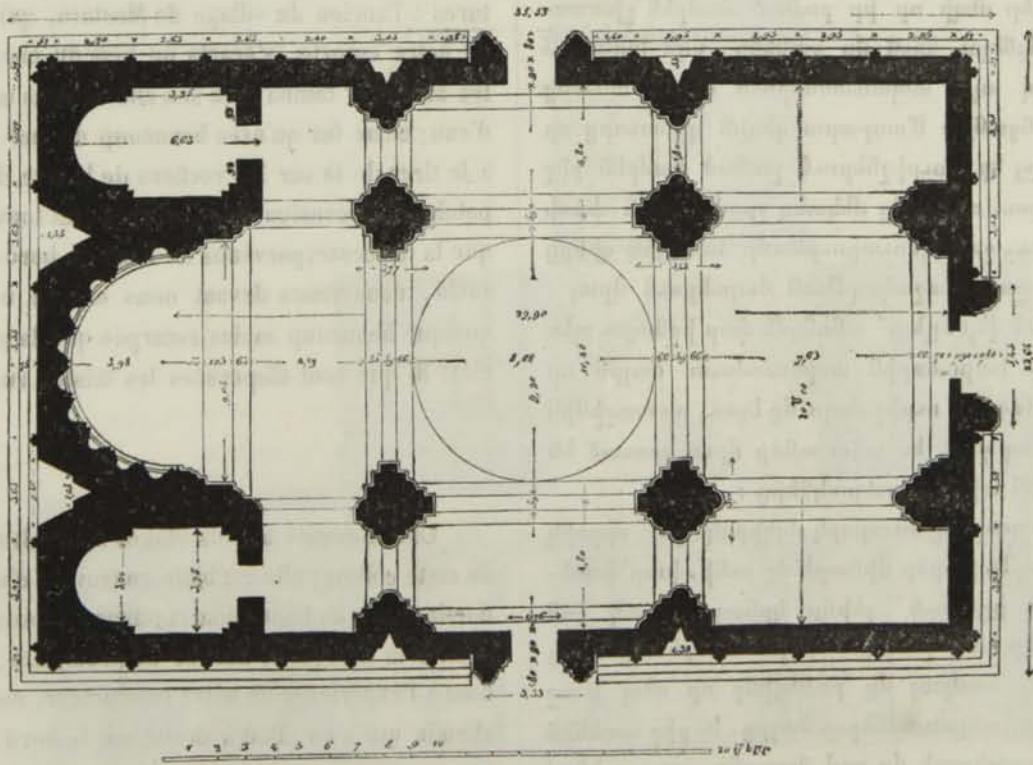
Հուսկ յետոյ Պ. Մուրասեօֆ 1846ին նոկտեմբեր ամսոյն մեջ Անի գնաց : Առջի ուղեւորներուն այս բաղադրի վրայ սուած տեղեկութիւնները ամբողջացնելու համար, նարկ կը համարիմ Պ. Մուրասեօֆին « Վրաստան և Հայաստան » սուած գործոյն մեջ

pouvait me préciser ni le nombre ni le caractère de celles qui restaient inconnues.

Enfin M. Mouravieff a visité Ani au mois d'octobre de l'année 1846, et pour compléter les renseignements fournis sur cette ville par mes prédecesseurs, je crois devoir extraire de l'ouvrage qu'il a publié sous le titre de « Géorgie et Arménie » tout ce qui se rapporte à la

Քաղաքունեաց մայրաքաղաքին վրայ զբածները մեջ բերել : Երկրորդ հաստորին 260-288 երես կըսէ . « Անոյ դիմաց բիրի մը վրայ հաստատուած խազախաց կայանէն , այն հին մայրաքաղաքը բոլոր գեղեցկութեամբը երեւացաւ աշբերնուս : Հաւատալի ջգար քէ Անին իրաւցընէ անբնակ է . վասն զի կարծես քէ քաղաքին մեջտեղի հոյակապ մայր եկեղեցին , որ ուրիշ շենքերէն շատ բարձր է , դռները պիսի բանայ որ խուռան բազմութիւնը ներս մտնէ : Մարդու կըզարմանայ տեսնելով որ երկու մինարէ ունի երկու դին , որոնց մեկը որ բոլորովին զատ է , մայր եկեղեցույն զանգակատունը կրնայ կարծուի , քայլուեա արեւելեան ոնով շինուած է . իսկ մեկայց շենքին կպած է , եւ զենքը ապառաժուտ խորանորի մը բոլ կանգնուած

capitale des Bagratides. Il dit (t. II, p. 260 à 288) : « Du poste cosaque, établi sur une élévation vis-à-vis d'Ani, l'ancienne capitale nous apparut dans toute sa beauté. On a peine à croire qu'Ani soit véritablement déserte, car il semble que cette cathédrale majestueuse qui s'élève au milieu de la ville et en domine tous les édifices va ouvrir ses portes et livrer passage à une foule compacte. On est surpris de la voir flanquée de deux minarets, dont l'un, parfaitement isolé, peut encore être pris pour un clocher de la cathédrale, quoiqu'il soit construit dans le style oriental, mais l'autre est collé au corps de l'édifice, qui s'élève au-dessus d'un précipice hérissé de rochers. A droite de la cathédrale on aperçoit encore des églises, dont l'une est ronde comme une tour, et

Յատակազին Կարուղ. Անոյ. Plan de la Cathédrale d'Ani.

է : Մայր եկեղեցուն աջ դին ուրիշ եկեղեցներ այ կան . անոնց մեկը աշտարակի պէս բոլորանեւ է , ետևան այ անազին բարձրութեամբ պարիսպներ են , կարմիր քարով պատած : Հապա ինչ է այն բայրութեան շինուածքը որ մայր եկեղեցուն ձախ դին կիյնայ . կես կամարայարկեր եւ կես զմբեներ կըտեսնուին , որ կըսես քէ կամ մարդիկ շիներ ու անկառար բոլուցեք են , եւ կամ ժամանակը կործաներ է : Միշ-Շաբերդն է անիկայ , եւ նոն է Քաղաքունեաց պալատին սրահները : »

Քիչ մը ետք Պ. Մուրավեօֆ Անիի պատմութեամբ վրայ համառօտ տեղեկութիւն մը կուտայ , որ յայտ-

derrière elle s'élèvent de colossales fortifications, revêtues d'une pierre rouge. Quel est ce mamelon solitaire qui s'élève à gauche de la cathédrale? On y distingue des demi-arcades et des demi-vôûtes, qui paraissent être à moitié achevées par les hommes ou à moitié détruites par le temps. C'est la citadelle, ce sont les salles du palais des Bagratides! *

Plus loin M. Mouravieff donne une courte notice de l'histoire d'Ani, qu'il emprunte visiblement à M. Saint-Mar-

նապէս Ահե-Մարքենին առած է, թէպէտեւ ինքը ջըսէր. յեսոյ առաջ կըտանի խօսք 272 երեսին մեջ ըսելով « Անոյ աւերակաց տէսքը բաւական ատեն դիտելին ետեւ, քանի մը ուղեկից առինք նետերնիս որ կարենանք առանց վտանգի աւերակները տէսնել, և սկսանք դես ի Արփաշայ իջնալ, որ խոր ձորի մը մեջին կըլազէ, ուր հին շենքերու մնացորդներ ալ կըտեսնուին : Հին Ախուրեանը, որ է Արփաշայը, Անոյ քովին կանցնի Երկու ուղղաբերձ ապառաժներու մեջին, և գետին քով երրայու համար ապառաժին մեջ փորուած ճամբայ մը կայ : Ապառաժներուն վարի կողմը Արփաշայը փրփրաղկ կընուէր՝ յատակը գտնուած քարերուն մեջին անցնելով : Այն ստորերկեայ ճամբուն մեջ սաստիկ ցուրտ մը բոնեց զմեզ. մեր առաջնորդը որ այն տեղուանիք լաւ կըձանցնար՝ կըպատուիրէր մեզի որ իր բոնած ճամբէն ջլսոսորինք որ անցնելու նուն մը զոնենք . այն խրատին մտիկ ընելով ալ՝ ապառաժներուն մեջին առանց վտանգի ջանցանք : Մասրարա գեղին զիսաւորը որ մեզի ուղեկից էր, ուրիշներուն բոնած ճամբէն թիչ մը դուրս եւա, ու ձիովը մեկտեղ ջրով լեցուն փոսի մը մեջ ընկաւ . շատ դժուարութեամբ նանեցին զինքը անկէ Արփաշային աջակողմեան ժայռերուն վրայ : Այն ժայռերէն վեր եղէլը՝ անոնցմէ վար իջնալու պէս դժուար էր . խորանորին ապառաժուս ծայրն որ հասանք՝ դիմացնիս ուրիշ ծայր. մը եւա, որ առջինին պէս սեպացեալ չէր. և ահա անոր վրայ ցրուած են Անի քաղաքին տիսուր աւերակները :

Այն բլրոյն զափարը եռայարկ մզկիր մը կայ, պղտիկ ձորի մը վրայ եւ բարձր մինարէ մը ունի . խոր փոսերով պատած ըլլալուն՝ չէինք կրնար շիտակ նոն երրալ, և մեր առաջնորդին փորձառութեանը վրայ վստահացած՝ ճամբայ մը բոնեցինք որ դես ի աջ դին կըտանիք, ապառաժներու ծայրը . և թիչ ատենին բարձր կամարակափի մը բոլ հասանք, որ ատենով դրան մը կտորն է եղէր . այն դուռը գետին վրայ յանդուզն կերպով զգուած կամքի մը ծայրն էր, և կամքին աւերակը դեռ կըտեսնուի : Այն մինակ մնացած դրան արձանագիրը այս է . « Ես Բագրատ, որով Զարպայի Արագածունի կանցնեցի զրուն որ նանե ի փանս սրբոյն Գրիգորի, յամի... : » Իրաւոցնէ ալ այն տեղուանիք ապառաժին ծայրը Սուրբ Գրիգոր ամունով կուսաստան մը կըտեսնուի որ կարմիր քարերով ու էջմիածնայ վանքին ձեւովը շինուած է յամին 1000, Գաղլայ Առաջնոյ բազառութեան ժամանակը, այն վանքին մեջ կըրադուին եղէր բազառորին ընտանիքը : Եկեղեցին գեռ անխախտ է, բայց բոլոր մօտակայ շենքերը վեր աւերակ դարձեր

tin, sans le nommer, et continue à la page 272. « Après avoir joui assez de temps de la vue des ruines d'Ani, et avoir rassemblé assez d'escorte pour les visiter sans danger, nous commençâmes à descendre vers l'Arpatchaï, qui coule dans un profond ravin, où l'on voit aussi des restes d'anciens édifices. L'antique Akhourian ou l'Arpatchaï coule près d'Ani, entre deux rochers perpendiculaires, et l'on parvient à la rivière par un sentier creusé dans le roc. Un froid glacial nous saisit sous la voûte des rochers au bas desquels l'Arpatchaï bouillonnait en se frayant un passage à travers les pierres de son lit, parmi lesquelles il fallait trouver un gué; notre conducteur, homme expérimenté, nous engageait fortement à ne pas dévier de la ligne qu'il allait suivre, et malgré cet avertissement notre passage ne s'effectua pas sans aventures : l'ancien du village de Mastara, qui faisait partie de notre escorte, s'écarta un peu du chemin suivi par les autres et tomba avec son cheval dans un trou rempli d'eau; ce ne fut qu'avec beaucoup de mal qu'on parvint à le tirer de là sur les rochers de la rive droite de l'Arpatchaï. L'ascension de ces rochers fut tout aussi difficile que la descente; parvenus au haut du bord rocheux du ravin, nous vimes devant nous encore une élévation, quoique beaucoup moins escarpée que la précédente, et c'est là que sont dispersées les tristes ruines d'Ani.

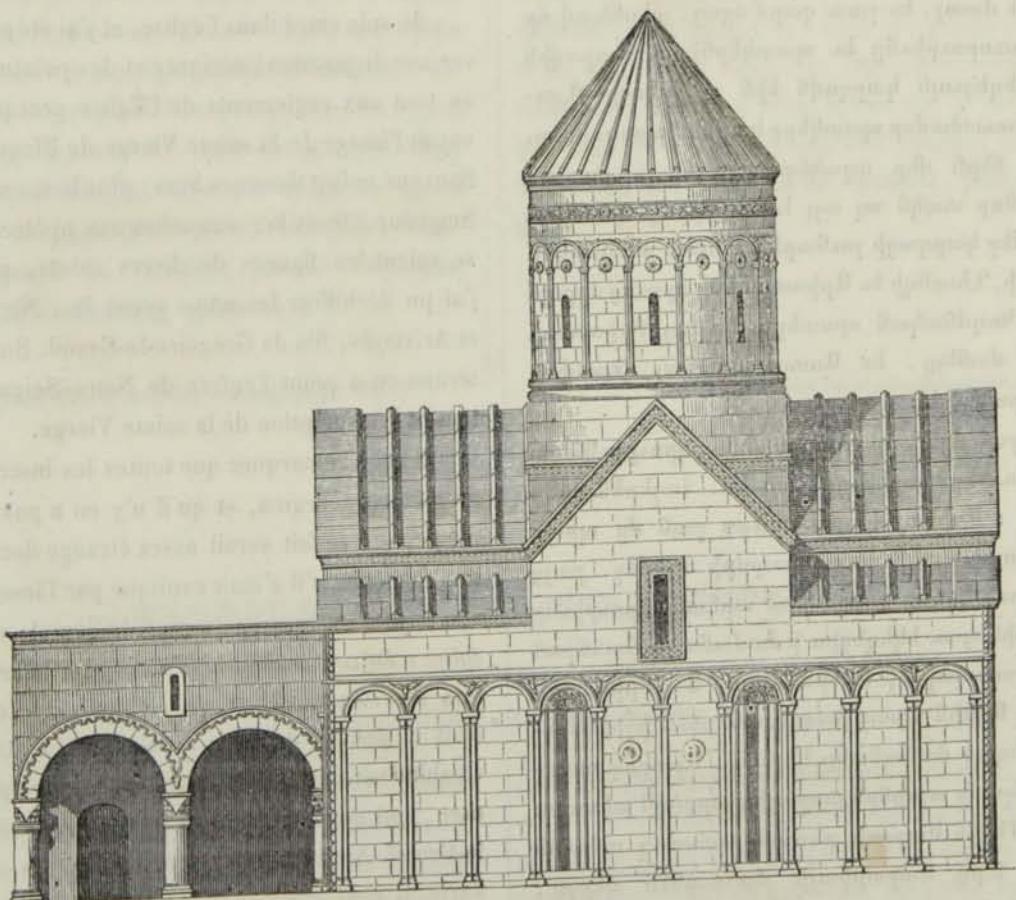
« Une mosquée à trois étages s'élevait sur le sommet de cette colline; elle est bâtie en travers d'un petit ravin, dominée par un haut minaret; dans l'impossibilité d'aller droit à la mosquée, bordée de précipices, et nous confiant à l'expérience de notre conducteur, nous prîmes un chemin qui s'en allait à droite sur le bord des rochers, et nous parvinmes bientôt à une haute arcade, qui jadis faisait partie d'une porte, à laquelle aboutissait un pont hardiment jeté sur la rivière, et dont on voyait encore les restes. *Moi Bagrat, fils de Zaropai Arakatzouni, j'érigéai cette porte, qui conduit au monastère de Saint-Grégoire, l'année...: telle est l'inscription de cette porte solitaire, et effectivement, près de là, sur le bord même du rocher, on voit encore le couvent de femmes, sous l'invocation de saint Grégoire. Il est bâti en pierres rouges, sur le modèle du couvent d'Edchmiadzin. La construction remonte au règne du roi Gagik 1er, en l'année 1000; il était destiné par ce souverain à servir de sépulture aux membres de sa famille. L'église même est encore debout, mais tous les édifices avoisinants sont tombés en ruine;*

Են . վարք խցիկներ եւ անձաներ կան՝ ապառաժին
մէջ փորուած . քիչ մըն ալ վեր՝ գետնափոր ու վրան
գոց ձամբու . մը մուսքը կըստեսնուի , որ ատենով վան-
դին բովկն կանցնի ու դեպ ի գետը կըհանէ եղեր .
բայց հիմա կամարները փլած են : Կուզեկինը դեպ
ի վանքը իջնալ , բայց առաջնորդնիս արեւը ցուցուց
մեզի , եւ հասկըցալ թէ քիչ ժամանակ մնացեր և Սնուոյ
միւս ձարտարապետական զանձերը դիտելու համար :

Քիչ մը անդին խոր քարանձակ մը բերանը, որ ռամփիլը կարծէ թէ յատակ չունի, եկեղեցոյ մը աւերակներ կան. անվեց ձամբայ մը կըսկսի որ Անդին

on voit au-dessous des cellules et des cavernes creusées dans le roc, et plus haut l'entrée d'une galerie couverte, qui jadis passait près du monastère et conduisait vers le fleuve, mais maintenant les voûtes en sont écroulées. Nous voulions descendre vers le monastère, mais notre guide nous montra le soleil, et je compris qu'il ne nous restait que peu de temps pour examiner les autres trésors architecturaux d'Ani.

« Un peu plus loin, à l'entrée d'une profonde caverne, que le peuple prétend être sans fond, s'élèvent les ruines d'une église; d'ici commence un sentier qui conduit

Սուրբ Լուսափոխ Անոնց. Eglise du St. Grégoire l'Illuminateur.

բարձրաւնդակը կըտանի : Քաղաքը նոյն միջոցին
ձիւնով ծածկած էր, և ատենէ դուրս վրայ հասած
ձմեռը երկու օրէ ի վեր կարծես թէ անապատին այն
մեռեալ քաղունին ձերմակ պատաճրով մը պատեր
էր : Բուն քաղաքին մէջ առջի տեսած շենքերնիս գեղե-
ցիկ եկեղեցի մըն էր՝ պատերուն վերի պասկերը
արաբացի զարդեր փորագրուած էին, և գեղեցիկ
կամարակապը վեր բունողը՝ արեւելիան ոնով շինուած
պորֆիրեան կիմէ սիւն մըն էր :

Դրան վրայ Փրկչին մերոյ պատկերը կերեւնար .
մեկ կողմէն խաչէն գար իջնալը նկարուած էր , միաս

à la cime de l'élévation occupée par Ani, qui, dans ce moment, était couverte d'un linceul de neige, dont un hiver précoce avait enveloppé, depuis hier seulement, cette reine morte du désert. Le premier édifice que nous rencontrâmes dans la ville même était une magnifique église ; ses corniches étaient ornées d'arabesques, et son portique élégant reposait avec légèreté sur une colonne en porphyre, dans le style oriental.

On distinguait sur la porte la figure du Sauveur, d'un côté duquel est représentée la descente de la croix, et

կողմն ալ տեսի մը որ զկրցայ նասկընալ. քնացած մարդու մը առջև սուրբ Աստուածածին ոտքի վրայ կեցած է, թիշ մըն ալ վեր երեք նրեշտակ սաւառնարեն. օդուն մէջ կըրոջին : Կարելի է քէ այն տեսիքին գօրուքամբը ձեռք զարնուած է եկեղեցին շինելու : Զարմանալի բան էր, որ կարմիր սիւնի վրայ կեցած կամարակապին դրսի կողմը նկարի կտոր մը կար, յորում մէրկ կանայք կերենային՝ վրանին օձեր պլյուած, անջուշտ դժոխոց կատաղիքն էին. բայց քէ ինչպէս այն դիւցաբանական պատկերը քրիստոնեական տաճարի մը դրան վրայ դրեր են, չեմ կրնար նասկընալ :

Եկեղեցին մտայ, եւ շատ զարմացայ, տեսնելով որ մէջի կարգաւորութիւնը եւ պատկերները բուրումին Յունաց Եկեղեցւոյն կարգովն էին : Դիմացը Վաշշենիի Աստուածամօր պատկերը կար Քրիստոսզիրկը. անէկ վար Տէրն մէր աշակերտացը նադորդութիւն կուտայ. անոր տակն ալ այլ եւ այլ սրբոց պատկերներ որոնց մէջ կարդացի յունարէն զրուած անունները Նիկողայոսի, Դևոնիի եւ Արիստակիսի որդուց սրբոյն Գրիգորի : Կողմնական պատերուն վրայ Քրիստոսի Երուսաղէմ մտնելը, եւ Աստուածածնայ վերափոխումը նկարուած է :

Դիտելու բան մըն է որ բոլոր արձանագրութիւնները Յունարէն եւ Վարագերէն զրուած են. նայերէն ամենին չկայ : Ասիկայ կարգէ դուրս բան մը պիտի Երենար Հայաստանի մայրաքաղաքի մը մէջ. բայց խորանին դրսի կողմը դրոշուած արձանագրութիւնը կըսէ քէ « Շինեցաւ Եկեղեցիս ի Ժամանակ Շահնշահ Արաքէկ սպասարկի ի Թուին Հայոց Զ (Քրիստոսի 1251ին), որ Անիին Վարաց բազանորներուն իշխանութեան տակ եղած Ժամանակը կիյինայ : Արաքէկ սպասարկ Շահնշահը այսինքն արքայից արքայն տիտղոս մըն է որ Մէծին Սարգսի բոռանը յատուկ անունն եղաւ : Իր նօրը Զարարիայի մահուցնեն վերջը, նօրելքօրը Յովհաննիսին խնամակալութեանը յանձնուած էր՝ որ Յունաց դաւանանը ընդունեցաւ. Թամարայ բազանորութեան ատեն, եւ իր Եղբօրորդուոյն անուամբը Աստուածածնայ Եկեղեցի մը կանգնեց. կարելի է քէ վերոյիշեալ տեսիքին մէջ քնացողը այս Յովհաննիսն է :

Ժամանակ չունեցայ բոլոր արձանագրութիւններն օրինակելու, որ նոյն խոկ Հայերը աղեկ չեն կրնար

de l'autre une vision que je ne puis m'expliquer: la sainte Vierge est figurée debout, devant un homme endormi, et plus haut trois anges planent dans les airs. Il est possible que ce soit la vision qui donna l'idée d'ériger cet édifice. Il était étrange de voir sur l'arcade extérieure, soutenue par une colonne rouge, un reste de peinture représentant des femmes nues, entrelacées de serpents, probablement des furies; mais il est difficile d'expliquer comment ces symboles mythologiques ont trouvé place à l'entrée d'un sanctuaire chrétien.

« Je suis entré dans l'église, et j'ai été étonné d'y trouver une disposition intérieure et des peintures conformes en tout aux règlements de l'Église grecque : en face on voyait l'image de la sainte Vierge de Blaquerne, avec le Sauveur enfant dans ses bras; plus bas, on a peint Notre-Seigneur offrant la communion aux apôtres; au-dessous se voient les figures de divers saints, parmi lesquels j'ai pu déchiffrer les noms grecs de : Nicolas, Léontius et Aristagès, fils de Grégoire-le-Grand. Sur les murs latéraux on a peint l'entrée de Notre-Seigneur à Jérusalem et l'Assomption de la sainte Vierge.

« Il est à remarquer que toutes les inscriptions sont en grec et en géorgien, et qu'il n'y en a pas une seule arménienne : ce fait serait assez étrange dans une capitale de l'Arménie, s'il n'était expliqué par l'inscription gravée sur la face extérieure du mur de l'autel; on y lit : *Cette église a été construite sous l'atabeg-spasalar, Chahinchah, l'an 700 e. a. (1251 A. D.)*, donc à une époque où Ani était au pouvoir des rois de Géorgie. L'atabeg-spasalar, Chahinchah, c'est-à-dire chef, prince des princes, est un titre, qui devint le nom propre du petit-fils de Sarkis-le-Grand. Après la mort prématurée de son père Zakarie, il était resté sous la tutelle de son oncle Jean, qui passa au rite grec sous le règne de Thamar et érigea au nom de son neveu une église à la sainte Vierge; il est possible même que ce soit Jean qui est représenté, comme nous venons de le décrire, dormant sous sa garde.

« Le manque de temps ne me permit pas de copier toutes les inscriptions, dont la lecture embarrassé même

¹ Պ. Մուրասեաֆ ասոր չէր զարմանար՝ քէ որ յիշեր քէ արեւելեան Եկեղեցեաց մէջ շատ տեղ սովորութիւն կայ՝ ար-

կարդալ. ուստի անոնցմէ անուն մը կամ բռական մը միայն առնելով զոհ եղայ, եւ այն ընդարձակ գերեզմաննոցին մէջ մէկ շենքէն մէկալը անցայ :

Նոյն եկեղեցւոյն մօտ է քաղաքին արևելեան ծայրը, ինչպէս որ կերեւնայ ահազին դրան մը առակէն եւ պարսպին մէկ կտորէն որ մինչեւ նոն կըհասնի եղէր : Անկէ թիշ մը վար առանձին բարձրաւանդակի մը վրայ բոլորանք եկեղեցի մը կայ գեղեցիկ ճարտարապետուրեամբ, որ իր ամեն մէկ կարգին տասուերկու կամարակապներովը երուսաղմի մէջ եղած Օմարի մզկիքը միարս կըբերէր . ասոր մէջ դեռ նկարներու մնացորդներ կան : Խորանին եղած տեղը Քրիստոսի տեսուն մէրոյ պատկերը կըտեսնուի՝ չորս կողմը նրելուակապներով, մէկալ խորշերուն մէջ չորս Աւետարանիներո եւ սրբոց պատկերներ փորապրուած են. արձանագրութիւնները ամենն ալ հայերէն են, եւ անոնցմէ մէկը որ դրան վրայ փորուած է՝ կըցուցունէ քէ այն եկեղեցին Պետրոս կարուղիկոսին եւ Գագկայ բռուան Սմբատայ քաղաքուրեան ժամանակը շինուած է :

(Շարայարութիւնը յաջորդ ամսաթերթին մէջ :)

(La suite au prochain numéro.)

ՀԱՆԴԻՍԱՐԱՆ ԱՇԽ ԱՐՀԱՆԴԵՆ ՄՈՐԴԿԱՆ

ՎԱԵՄԱՓԱԼ ԿՈՍՏՈՎԻՒՆ ՄԵԶ ԴՈՒԲՈՒ.

Թուսիոյ Վեհափառ Աղեքանդր Բ Կայսեր եղբայրը եւ Թուսիոյ մնձ ծովակալը Կոստանդին Միծ Դուքսը ապրիլի 30ին իրիկուան գէմ Փարիզ հասաւ : Նախոյն իշխանն ու տէրութեան գլխաւոր պաշտօնատեարքն որ ընդառաջ գնացեր էին, երկարուղիւն զինքն առին ու կառքով Թիւյիլլը րի ըսուած կայսերաբնակ պալատը թէրին . մնձ ծառատունկը ուսկից որ պիտի անցնէր պալատը երբայր համար, վերէն վար գոյնզգոյն դրօշակներով գեղեցիկ գարդարուած էր :

Միծ Դուքսը հազին 30 տարեկան կայ: Մազերն ու ընդացքը (պլյուզ) խարտեաշ են, քիրը սուր, թէրանը փոքր ու վայելուց, շրրունքը բարակ, ճակատը լայն եւ ուռած, երեսը տժզոյն, եւ բոլոր կերպարանքին վրայ ազնուականութիւնը կը փայլի: Աչքը տկար ըլլալով միշտ ակնոց կը դնէ . հասակը միջակ, մարմինը աւելի նիհար:

քան քէ գեր. քալուածքն արագ ու վեճ . հանդիսի առևն Թուսիոյ մնձ ծովակալի գրաս (սովոր) կընազնի, որ է կանաչ թիկնոց ուկիւռանոցով, զլուխը եռանկիւնի զիսարկ կըդնէ, եւ գրատին վրայէն Սրբոյն Անդրէի ասպետութեան մնձ ժամանենք կըկախէ :

Իրեն արժանի ընդունելութիւն գտաւ ի Փարիզ. ընդարձակածաւալ Արքսեան Դաշտին մէջ կայսերը փառաւոր գօրահանդէս մը ըրաւ, որոյ նըմանը շատոնց չէր տեսնուած : Միծապատիւնիւրը մնձ նետագօտութեամբ քաղաքին նշանաւոր տեղերն ու շրջակայքը պտըտելէն յետոյ, ամսոյս 14ին մեկնեցաւ ամեն տեղ զամենքը իր նըրատիւն խելքին ու անոյշ քաղաքավար կերպերուն վրայ գարմացընելով :

Միծ պատիւ և մեզ որ Վահամափառ Միծ Դուքսը Հայոց Ազգին վրայ ունեցած սէրն ու համարումը

les Arméniens; je me contentai donc de leur soustraire un nom ou une date, et je passai d'un monument à l'autre, sur ce vaste champ de mort.

* Non loin de cette église était l'extrémité orientale de la ville, ce qui est indiqué par les ruines d'une énorme porte, avec un pan du mur qui y aboutissait. Un peu au-dessous de cet endroit s'élève, sur une plate-forme isolée, une église ronde, remarquable par son architecture, qui, par les douze arcades de chacun de ses étages, me rappela la mosquée d'Omar à Jérusalem; l'intérieur conserve encore des traces de peintures. Là où était l'autel on voit l'image du Sauveur entouré d'archanges; dans les autres niches on a peint les quatre évangélistes et les images des saints; les inscriptions sont toutes arménienes, et l'une d'elles, tracée sur la porte, indique que cette église a été construite pendant le patriarcat de Pierre, sous le règne de Soumbat, petit-fils du roi Gagik.

ցուցընելու համար համեր է անոր լեզուին վարժը-
ւելու քիչ մը կրրութիւն ընել. հայու զրով իր ա-
նուան ստորագրութիւնը մեր աշքովը տեսանք եւ
ուրախացանք : Իր ուսուցիչն եղած է մեծանուն

բորդն է, այսինքն Մուսիայն Եւրոպայի մեծամեծ
տերութեանց կարգն անցած ժամանակին ի վեր :
Այս իշխանաց առաջինն եղաւ Մեծն Պետրոս ,
որ 1717ին մայիսի 9ին Փարիզ մտաւ , և բազ-

Պատմաֆատ Կոստանդին Մեծ Դուռը

Նկարիչ եւ ազգասեր Յովիաննես Ալյո Այվազովսկի :
Կոստանդին Նիքոլայևիչ Մեծ Դուռը մեկուկես
առեն ի վեր Գաղղիա եկող Ռուս իշխանաց չոր-

տրին կառքերն իրեն շատ փառաւոր երեւալով
թէսէ մարաշախտին կառքը նստաւ : Նոյն անշքա-
սեր պարզութեամբ չուզեց բազաւրական Լուվր

պալատը թնակիլի, եւ իրեն համար պատրաստը՝ առ ոսկեհուռ անկողնոյն տեղ հասարակ անկողին մը լնտրեց : Մինչեւ յունիսի 20ին, ճամբայ եկած օրը, անդադար պարտելով տեսնելու ու խելք սովորելու տեղ չմնաց որ չերքար չտեսմէր :

Մայիսի 18ին 1782ին Պողոս Փերքովիչ բազաժառանգ մեծ դուքսը իր կրողակից մեծ դժունիով Վերսայ հասան եւ բազմարի հանդեսներու և տեսարաններու ներկայ գտնուելին յետոյ, յունիսի 19ին մեկնեցան :

Մարտի 13ին 1814ին Աղեքսանդր Ա. Փալյովիչ

կայսրը Փարփառ պարսպացը վրայ մարտի 31ին ըսուած դաշնագիրը ստորագրեց, յաղբանակա Գաղղիոյ մայրաքաղաքը մտաւ, եւ Պուրպոնեան ցեղին Լուգովիկոս ուրեւտասներորդը բազաւորական գահը նստեցու :

Մեծն նախոյենի հարիսը օրուան երկրորդ կայսերութեան կործանմանեւտքնալ յուլիսի 11ին 1815ին նորեն մտաւ Փարիզ, եւ նոն հաստատեց Բուլուսիոյ և Աւատրիոյ հետ Սուրբ-Նիկանիկցուրիւն բազաւոր դաշնակցութիւնը :

ԿԵՆՑԱԴՈԳՈՒՏ ԲԱՆՔ

ԱՆՀԱՍՏԱՏՈՒԹԻՒՆ ՄԱՐԴՈՅ.

Անհաստատութիւնն է դիւրափոփոխութիւն կարծեաց, որոշման մտաց, կրից, զնացից և զգացմանց, եւ է թերութիւն :

Մարդ անհաստատ՝ ոչ յարի ինչ ընդ երկար, փոյք ընդ փոյք անցանէ անսի առ այլ ինչ : Այէկութեալ ի զանազան կարծեաց՝ չկամի ինչ ոչ ազատութեամբ, և ոչ հաստատութեամբ : Զկամի այսօր զայն, զոր յերեկն կամէք, նմանեալ հողմափար դրօշակի յամենայն հողմոց դառնայ և դեղեւի :

Անհաստատութիւն ծնանի զբազմապատիկցանկութիւնս, եւ զանյազ ախորժակս վայելից : Մարդ անհաստատ՝ յամենայն վայրկենի կամի և յուսայ տանու զմաշակ նորանոր պատրանաց, եւ խոյս տայ յիրաց, յորս համարեալ եր զերջանկութիւն իր : Միտք նորա այէկութեալ եւ վարանեալ՝ յարի նետ զինուէ յամենայն ախորժակս որք ընդ առաջ ելանեն նմա, այլ չկարէ ինչ համել զնա : զի իրեւ զիւանդ տանշեալ ի տապոյ շերման՝ չզօրէ զծարաւն շիշուցանել :

Սովորութիւն է անհաստատ մարդոյ յախուռն զնալ զինու ախորժակին իւրոյ, ըստ շնչելոյ հողմոյն որ վարէ զնա : Չունելով նորա եւ ոչ մի ինչ ուշ նպատակի, տարտամ է, յողդողդ եւ թերեւ, եւ ի բազմազան խորհուրդս տարութերեալ տատանի : Յար զմիմեան փոխանակեն ի նմա հաճոյք եւ չարչարեն զնա . եւ ոչ միայն խորհրդոցն

թիւրութեամբ տանչի, այլ եւ յեղյեղուկ թերեւութեամբ : Անձն խկնորա վարանեալծի անդադար եւ անդադար ի փոփոխման կայ . զոր ընտրեացն ըսուու, եւ զրոդեալն իմնդրէ վերատին . ցանկութիւն եւ ապաշաւ զմիմեանս փոխանակեն անդուլ : Աչ խորհի զայնմանէ զոր կամի, երէ ոչ ի վայրկենի յորում կամի զայն, եւ փոխի իրեւ զիւնդանին այն որ առնու զգոյն տեղույ ուր ննջէ : Թողու նա զինքն առաջնորդի իրեւ զինքնաշարժ մերենայ, նետեւեալ յարին որ ուղդէ զնա : Աչ զնայ նա այլ տանի իրեւ զիրս որք տատանին ի վերայ շրոյ, մերք հանդարտութեամբ եւ մերք բռնութեամբ, ըստ յուզման եւ հանդարտութեան շրոյն : Յուզանն նա երբեմն զայս դէմս եւ երբեմն զայն, ըստ ընկողմանելոյ իւրոյ յայս կամ յայն կողմն :

Որպիսի եւ իցեն ընբացք կենաց եւ յաջողութիւն իրաց անհաստատ մարդոյ՝ ոչ յամէ նա հայել ի նոսա իրեւ յարգել ինչ եւ իրեւ ի շղրայս զոր խզել ննարի : Այլ նոզք եւ այլ իմաստք ապստամբեցուցանեն զնա եւ ընդ քարշ զինու տանին նենգաւոր պատրանաց . փոխէ զպայման կենաց իւրոց, ի փոանգ զպազայն իւր արկանէ յուտով գտանելոյ զերջանկութիւն իւր յայլ ամենայն ուրեք քան անդ, յոր կարէ գտանել, այսինքն ի ներքս յանձին իւրում :

Աշխարհս լի է այսպիսի երազալոյդ եւ յեղյե-

դուկ մարդկամբ . փորձեն նոքա զամենայն , փոխեն միշտ գտեսութիւն եւ զձեռնարկս խրեանց : Չանձրացեալ միշտ ընդ այն զոր ունին , եւ նախանձարեկ ընդ որ չունին . կեանք նոցա են հանապազօրեայ ընրացք ցնորից երջանկութեան , որ երեւի նոցա ընդ բիւր եւ զանազան կերպարանօք :

Վասն այնորիկ թողու բնակիչ գիւղից զիսաղազ քնակութիւն իւր , եւ զնայ բնակել յաղմկայոյզ քաղաքս . մարդ որ կեայ յանդորրու ընդ յարկաւ խաղաղաւետ տան իւրոյ , անձկայ յանկարծ բախտախնդիր կենաց ընդ այլ աշխարհ , հաւատայ զանձն իւր եւ զբախտ չնչին փայտի , եւ զնայ ի խնդիր երջանկութեան յայն կոյս ծովուց :

Փոխէ մարդ անդաղար գմիտս իւր եւ զիղան , մերք կենոց ցանկայ , եւ մերք բարեկամի , մերք քաղաւորեկ կամի , եւ մերք կամակատար լինել ծառայ . այսօր լիաձեռն բաշխէ արծար , եւ վաղիւ զնոյն գողանայ . երեւի մերք սակաւապէտ եւ լուրջ , եւ մերք շոայլ եւ թերեւ , փոխէ նա յիւրաքանչիւր փայրկենի զդիմակն :

Մարդն է կենդանին զոր քան զամենայն կենդանիս դժուարին է քննել եւ ճանաչել . քանզի եւ քան զամենեսին երկրիմի է եւ այլակերպ , զանխուլ եւ կեղծ . եւ են ի նմա ներքնատունք եւ կըրպակք , յորոց ելանէ նա երբեմն մարդ , եւ երբեմն այծեմարդ . այնչափ շնչափոյք , յորոց երբեմն շերմ փչէ օդ եւ երբեմն ցուրտ , եւ է երբեմն զի ծուխ ելանէ բարդ ի բարդ : Ամենայն քայլափոխք նորա՝ ընթացք են մշտնշենաւոր վրիպանաց . յառաւօտուն ծնանի , ընդ երեկոյս մեռանի , երբեմն ի կոճեկ , յերկար , ի գերութիւն , եւ երբեմն յազատութիւն . երբեմն Աստուած ոմն , եւ երբեմն ճանձ չնչին . ծիծաղի նա եւ լայ ընդ մի եւ նոյն ինչ . գոն է նա եւ տոգոն , կամի եւ ոչ կամի , միով բանի , ոչ գիտ զոր կամին : Երբեմն լի է այնչափ ուրախութեամբ եւ խնդութեամբ մինչև չկարէ կալ ընդ մորրով խրով , եւ երբեմն անհանջ է նմա ամենայն , եւ անձին իսկ չնանդութէ : Մարդոյս անհաստատութեան զիստոր պատճառք են դատարկութիւն , անկրթութիւն , փարբամութիւն , տկարութիւն եւ ձանձրութիւն . եւ բազում այն է զի անհաստատութիւն մարդոյ խղճին խօրութեան է նշանակ , որ զբաղմունա խնդրէ , եւ կամի բոլորովին թմրրիլ :

Անա հանգամանք անհաստատութեան մարդոյ եւ պատճառք նորին . փախան եւ կատարելութիւն համօրէն առաքինութեանց զմտաց հաստատու-

թիւն համարի Դեմոսրենէս , պարագլուխն պերմախօսից :

ՍԱՐԳԻՍ Վ. ԹԷՌՈՒՐԵԱՆ :

ՃՈՒՇԱՆ.

Գեղեցիկ ծաղկոցի մը մեջ սպիտակափառ շուշան մը կըփայլէր : Մանկիկն որ տնկոյն ցողունէն քիչ մը աւելի բարձր էր , առաւօտ մը կանուխ գիշերուան ցողովը պատած գեղատեսի ծաղկան քովը զիստուան հիացմամբ կընայէր , որ նորածին արեւուն մառագայրներուն վրան զարնելովը աղամանդներով զարդարուածի պէս կըշողջողար : Այնպէս երկար ժամանակ հիացմամբ նայելն յետոյ , զարմացած ու երախտագիտութեամբ յեցուած՝ սեւորակ աչուըները երկինք վերուց՝ առ այն որ արեւը , ցողն ու ծաղկունքը ստեղծեր է : Երջանիկ ծնողքը որ իրենց ազնիւ զաւկին բարեպաշտ զգածմանցը վկայ եղեր էին , սաստիկ ուրախացած՝ իրարու ըսին փսփսալով .

— Այս ծաղկին պէս զեղեցիկ ու զարմանայի , միքէ ինքն ալ այս շուշանին պէս անմեղութեան շուշան մը չէ :

Հազի թէ վրան տարի մը անցաւ , Տիրունին վաղամենուկ վախճանեցաւ ի սուզ անհնարին բողով տարաբախտ ծնողքը . նոյն շուշանը ծաղկեցաւ նորէն , տեսաւ անմխթքար մայրը , լիշեց իր անմոռանայի շուշանն ու շերմ արտասունք գետօրէն սկսան մերստին հայած աչուըներէն վազել :

Կտըրտեցաւ նորէն խեղճ հօրը սիրտը , եւ այսպէս ըսաւ հառաջանօք .

— Այս շուշանն որ հիմա ասանկ զեղեցիկ կըտեսնես , պարտեզին մեկ ծայրը բուսած աննշան փոքրիկ տունկ մըն եր երբոր արմատովը հանեցի ու թերի այս ծաղկոցիս մեջ տնկեցի . ըրածիս վրայ շատ ցաւեցաւ Տիրունի ու շատ անզամ Ափսոս , հայրիկ , կանչեց : Բայց երբոր տեսաւ որ իր շուշանն աւելի յարմար տեղ տնկելովս՝ պարտեզին զեղեցիկ գարդն եղաւ , ուրախացաւ կրկին կրկին ինձի շնորհակալ եղաւ որ իր սիրելի ծաղկին տեղը փոխեցի : Ուրեմն , զուն ալ մի լար , որդեսէր մայր , այլ ուրախացիր . վասն զի մեր քաղցրիկ Տիրունին ալ որ երկրս փոխեցաւ , երկինքը հրեշտակաց լուսերամ դասուն մեջ սպիտակափառ ծաղկած է ի նոտ անուշից :

Մաքրութեան շուշան հետի յաշխարհնեւ

Տարեայ տընկեցաւ աջուն Աստուծոյ ,

Յանքառամ դրախտին երկնից ասպարեզ
Ուր յաւերծ բուրք բոյր անոյշ հոտոյ :

Զ Ա Կ Բ.

Շաբախարութիւն. Տես, էջ 68.

Չուրը բոլորովին անգոյն չէ : — Բոլորովին գուտ ջուր ունենալուն ննարքք : — Չուրը սկզբնատարք չէ : — Քակառան ու բորումն ջոյ : — Գուրշայն ջուր դառնալը : — Կշիք գուրշայ : — Խտացումն : — Թորանոց : — Թրուածին և ջրածին : — Ասոնց բաղադրութեամբը ջուր շինուիլը : — Վերլուծութիւն ջոյ :

Ըսինք թէ ջուրը անգոյն է եւ քափանցիկ . եւ յիրափի այնպիս է՝ երեւ քիչ քանակութեամբ ըլլայ . ուսափի միշտ խօսելով պետք է ըսենք թէ ջուրը ոչ բոլորովին քափանցիկ է եւ ոչ բոլորովին անգոյն : Օրինակի համար , ծովին քիչ մը խորունկ կտորն որ դիտենք՝ կընայինք որ ջուրը կապոյտ է . թէ որ այն կապոյտ երեւցած ջրեն գաւար մը առնունք , կըտեսնենք որ անգոյն ու պայծառ է : Անա այս է ատոր պատճառը . գաւարին մէջի ջրին լոյսը կըբեկանի , կամ աւելի պարզ ըսենք , աչքերնուս այնչափ քիչ կապոյտ գոյն կըդրկէ որ չերեւնար . ընդ հակառակն ծովին մէջ ջրի մեծ զանգուածն այնչափ շատ կըդրկէ աչքերնուս այն կապոյտ գոյնը որ որոշ ու պայծառ կերպով կըտեսնենք :

Նոյնը նասկընարու է նաեւ բոլոր քափանցիկ գունաւոր նեղուկներու վրայ : Խերէսի գինին յուրանի (սիւրանի) մէջ պայծառ ոսկեզոյն կերեւի . իսկ թէ որ Շամփանիայի կոնաձեւ գաւարին մէջ լեցընենք ու քովբնտի դիտենք , կըտեսնենք որ բերնին մօտ եղած կտորը դեղնագոյն կերեւայ . քանի որ վար իշնանք՝ գոյնն ալ կըքացուի , կոնին տակը ամենեւին գոյն ջրմնար , ու գինին գրեթէ բոլորովին ձերմակ կերեւայ :

Հաւանական է որ ջրին գոյնը մէջի հալած նիւթերէն յառաջ գայ . օրինակի համար անոյշ ջրի լճին գոյնը ծովու աղի ջրին գունեն տարբեր է , վասն զի մէջերնին հալած նիւթերն ալ տարբեր են :

Հսածներէս կերեւի որ գտման վախճանն է ջրին մէջ գտնուած հաստատուն անմաքուր նիւթերը հանել : Իսկ թէ որ բնական վիճակի մէջ ալ ամեն ջրի մէջ քիչ ու շատ օտար նիւթեր կան , կընայ մէկն ըսեւ թէ ուրեմն գուտ մաքուր ջուր ուր կամ բնջպէս գտնելու է :

Գիտնալու է որ սովորական պիտույխ համար բոլորովին գուտ ջուրը ոչ հարկաւոր է եւ ոչ օգտակար . խմելու համար բոլորովին գառւած ջուրը ոչ ախորժելի է եւ ոչ առողջարար . խոհակերոցներու մէջ գործածուելու համար այ բնաւ հարկաւոր չէ որ այն աստիճան գուտ ու անխառն ըլլայ ջուրը :

Բնական վիճակի մէջ գտնուող ջրերուն ամեննեն գուտն անձրեւի ջուրն է . բայց որովհետեւ սովորաբար տանիքի վրային ու այլ եւ այլ խողովակներէ անցնելեն յետոյ ընդունարանը կըժողվուի , անոր համար ձամբուն մէջ հանդիպած աղտոտութիւնները քիչ շատ կընալեցընէ՝ հնատը կըմիացընէ : Աւստի գուտ ու մաքուր անձրեւի ջուր առնելու համար պէտք է անմիջապէս երկնքեն իշածը մաքուր ամաններու մէջ ժողվուի : Բայց այն ատեն ալ բոլորովին գուտ ջրլլայ , վասն զի քիչ շատ օդով տոգորուած կըլլայ , եւ մասնաւրապէս ածխային բրուով՝ զոր մբնոլորտին մէջէն կառնու : Մէջը կըգտնուին նաեւ քիչ մը օշակային աղեր . եւ թէ որ ծովի մօտ տեղ ժողվուի՝ ընդհանրապէս քիչ մըն ալ հասարակ աղ կուսենայ : Փորորկի ժամանակ իշած անձրեւը շատ անգամ քիչ մը նաղրունային բրու (acide nitrique) կուսենայ , որ կերեւի թէ մբնոլորտի ելեկտրականութեամբը կըգոյանայ :

Հիները կարծենք ջուրը սկզբնական տարր է , այսինքն այն գոյացութեանց մէկը՝ յորոց բոլոր մէկակ գոյացութիւնները շինուած են : Սակայն անցեալ դարուն վերջերը այլ եւ այլ փորձերով գտան որ երկու իրարմէ բոլորովին տարբեր գոյացութիւններէ ձեւացած է : Չուրը ծանրակշիռ մարմին է , իսկ զինքը կազմող գոյացութիւնները թերեւ կազեր են , եւ մէկը աշխարհիս ամեննեն թերեւ գոյացութիւնն է : Ամեն մարդ գիտէ որ ջուրը կրակին ոխերիմ բշնամին է . եւ սակայն իր երկու կազմիչ գոյացութիւններէն մէկը ամեն վառելի գոյացութիւններէն աւելի դիւրավառ է . միւս կազմիչ կազն ալ այնչափ հարկաւոր է կրակի որ առանց անոր կարելի չէ կրակ վառել : Ջրին երկու կազմիչ գոյացութիւններն իրարմէ գտանելու համար պէտք է որ ջուրը բոլորովին գուտ ըլլայ . եւ տեսանք որ բնական վիճակի մէջ կարելի չէ գտնել :

Եռացմամբ ջրին մէջ եղած օդը միայն դուրս կելլէ , եւ հալած նիւթերը նոյնպէս կըմնան . առնք բորմամբ միայն կելլին :

Թորման ինչ սկզբան վրայ հիմնուած ըլլալը

գիւրին է հասկըցընել : Եթէ հալած նողային կամ աղային նիւր ունեցող ջուրը եռացընենք կամ եփ հանենք, ջուրը շոգի կըդառնայ, բայց ոչ նոյնակա և հալած նիւրը : Քանի որ ջուրը շոգիանալով կըպակսի, հալած նիւրը պակսելու տեղ կըթանձրանայ . եւ թէ որ բողոքի՝ ջուրը շոգի դառնալով կըհատնի, եւ ունեցած նողային կամ աղային նիւրը կըմնայ : Ասիկայ այնպիսի փորձ մըն է որ ամեն մարդ կրնայ ընել : Ապուրի դգալ մը ջրով լեցուր, մեջը քիչ մը աղ հալեցուր ու քանի մը վայրկեան կրակի կամ ցքի կանքեղի բոցին վրայ բռնէ՝ մինչեւ որ ջուրը եռայ . կըտեսնես որ բոլոր ջուրը գոլորշի դառնալով՝ մեկակ կողմէն ցրուրեամբ առջինին պէս ջուր դարձընելու է :

Բայց երբոր ուզենք՝ չէ թէ ջրին մեջ գտնուած հալած նիւրերն առնուլ, հապա նոյն խոկ ջուրը՝ գտուած ու բոլորովին մեջը գտնուած նիւրերն զատուած, պէտք է ելած գոլորշին ժողվել ու նորէն ջուր դարձընել . ուստի ջերմուրեամբ մեկ կողմէն գոլորշի դարձած ջուրը՝ մեկակ կողմէն ցրուրեամբ առջինին պէս ջուր դարձընելու է :

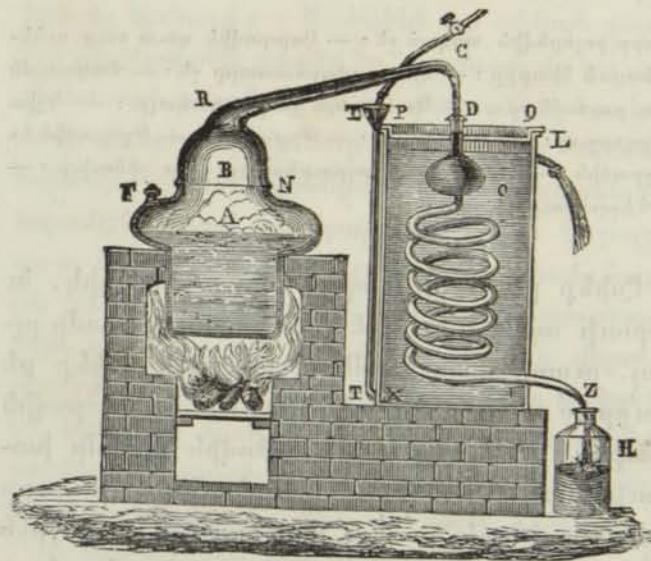
Ջրին գոլորշին երեք ջորս հարիւր անգամ ջրէն թերեւ է : Այլ եւ այլ փորձերով իմացուած է որ 212 աստիճան ջերմուրեամբ շոգիացած մեկ լիտրջուրը 4750 լիտր շոգի կուտայ . եւ ասկից կըհետեւի որ մեծատարած շոգիէ պղտիկ տարածով (volume) ջուր կելլէ . եւ մեկ լիտր գուտ բորուած ջուր առնելու համար պէտք է 1750 լիտր տարածով շոգի ունենալ :

Ասոր համար է որ շոգիին ջուր փոխուիլը ԽՏԱՑՈՒՄԸ (condensation) կըսուի, եւ ԽՏԱՑՈՒՑԵՎ (condensateur, condenseur) կըսուի այն գործին յորում այս փոփոխուրինը կըլլայ : Շոգին խտացած է, որովհետեւ 1750 անգամ աւելի պղտիկ տարածի մեջ ամփոփուած է, որով եւ 1750 անգամ աւելի խիստ ու ծանր է :

Ջուրը նախ գոլորշի ու յետոյ դարձեալ ջուր դարձընելը թորուած կըսուի ուսումնական բառով, որ կարի կարի իջնալ կընշանակի : Սովորաբար գոլորշոյն նեղուկ դառնալն այնպէս ուշ կըլլայ խտացուցչին մեջ, որ անոր խողովակին մեջէն նեղուկը կարի կարի միայն կիշնայ :

Ճարտարուրեան ու բնակութուրեան մեջ շատ բորած ջուր հարկաւոր ըլլալով, հետագայ գործիքովս կըրորեն՝ որ բորանոց (իմաֆիք) կըսուի . եւ զինքը կազմող մասունքն են պղնձէ . կարսայ մը (A) աղիւսակերտ վառարանի մը վրայ դրուած.

ասիկայ գմբեթաձեւ խուփ մը ունի (B) որ բերանը ամուր կըզոցէ : Այն խուփէն ծուռ խողովակի մը (RCD) կելլէ ու կերբայ մասնաւոր խողովակի մը հետ կըմիանայ որ ոլորտապտոյտ ձեւին համար օձեակ (serpentin) կըլորչուի, եւ մետաղէ մեծ ընդունարանի մը (QJPX) մեջ դրուած է որ միշտ

պաղ ջրով լեցուն պիտի ըլլայ : Օձեակին ծայրը ընդունարանին տակէն դուրս կելլէ եւ (Z) ծայրը (H) ամանին մեջ անցուցած է ուր բորած ջուրը կըկարի : Կարսային վրայ սունկով ամրափակ ծակ մը (F) կայ, ուսկից ջուրը հատած ժամանակը նոր ջուր կըլեցուի :

Գոլորշին կարսային մեջէն (RCD) խողովակով կելլէ, օձեակին (O) ամանին մեջ նախ կըմտնէ ուր խտացումը կըսկսի . յետոյ օձեակին պաղ պտոյտներեւ անցնելով՝ վարի (Z) ծայրին ջնասած բոլորովին կըխուանայ ու նեղուկ դառնալով կարի կտրի (H) ամանին մեջ կիշնայ :

Խտացման ժամանակ շոգիէն ելած ջերմուրիւնը շուտով ընդունարանին ջուրը կըտաքցընէ . այնպէս որ եթէ ստեա ստեա չփոխուի՝ օձեակին բաւական պաղուրիւն չտար որ կարենայ շոգին խտացընել . ուստի այն միջոցին որ տաքցած ջուրը (L) խողովակէն դուրս կելլէ, (TT) խողովակէն ալ պաղ ջուր ներս կըմտնէ :

Տաք ջուրը նոյն քանակուրեամբ պաղ ջրէն թերեւ ըլլալով՝ անոր վրայ կըլորդայ առանց խտացուելու, բաւական է թէ մեկը գիրենք չխառնէ : Օրինակի համար թէ որ (T) ընդունարանին վարի կողմը պաղ ջուր դրուի՝ վարի կարգերը կըլազմէ, եւ տաք ջուրը վերի կարգերը, եւ տակի պաղ ջրէն վեր հրուելով՝ ընդունարանին (L) ծայրէն դուրս կելլէ : Եւ որովհետեւ այս ելած ջուրն

արդեն բաւական տաք է, այսինքն եռացմանէ քանի մը աստիճան միայն վար, եթի տակի կարգերը բոլորովին պաղ են, կրնայ (A) կարսային հատած ջրոյն տեղ դրուիլ, որով ածուխի կամ փայտի մեծ խնայութին կըլլայ :

Երբոր բոլորովին զուտ բորած ջուր ուզենք առնուլ, պէտք է զայն ջերմութեան 212 աստիճանէն վար շոգիացընել. վասն զի ջրին մեջ հալած նիւթերը երբեմն 212 աստիճանին գոլորշի

դառնայով՝ օձեակին կանցնին կերպան բորուած ջրոյն վազած ամանին մէջ կըմտնեն : Կարսային ջրոյն շոգիացումը որչափ որ մեղմ ջերմութեամբ ըլլայ, օձեակին մէջ այնչափ քիչ աղտ կըմտնէ : ար կերպով կարելի է բոլորովին զուտ ու անխառն ջուր ունենալ :

(Մասարդն ուրիշ անգամ:)

ՓԱՐԻԶԵԱՆ ԱՄՍՈՒԳԻՐ ԵՒ ԶԱՆԱԶԱՆ ԳԻՏԵԼԻՔ

ՈՒՂԵԿՈՐՈՒԹԻՒՆ Ի ՓԱՐԻԶԵ Ի ԿՈՍՏԱՆԴՎԵՌՈՒԽԸ.

ՆԱՄԱԿ ԱՌԱՋԻՆ.

« Փարիզէն իրիկուն ատեն եղելը իրաւցնէ յարմար եկա. մտրիս եւ զգածմանց, ինչպէս որ ըսի. այն մայրաքաղաքը լուսով մտնելու. եւ անկեց զիշերանց եղելու. սովորութիւնները շատ ճանապարհորդաց այ գեղեցիկ խորհրդածութիւններու. պատճառ կրնայ ըլլալ : Մեր եւած զիշերը անձրեւալին ու ամպամած ըլլարով՝ անկի այ տիպութիւն մը կըբերէր վրաս, եւ շոգեկառքին մէջ կէս զիշերուան ատենները հարկադրեցայ աջուցներս զոցելու քնոյն ծանրութենեն. ստեղ ստեղ կարքնեայի, եւ նորէն քնանալու պէս՝ Փարիզու յիշատակները այնպէս կենդանի կերպով մը առջեւս կուգային որ արքընցած ժամանակս կարծէի թէ դեպ ի նոն կերքամ... Կայարաններէն մէկուն մէջ երկու վայրկենի չափ ուշանալին ետև այն ինչ ճամբայ եւր եինք, դուրսը կանչութուտելու. ճայն մը լուսեցաւ. միշմալ տեսնենք որ մեր կառքին դուռող բացուեցաւ ու քառասուն տարեկան մարդ մը ներս նրուեցաւ մտաւ. : Մենք արդէն ուրը նոզի ըլլարով՝ ամբողջ կառքը բռնած եինք, եւ նոր եկողին տեղ չգտնուելով սկսան նեղանալ ու ըսել թէ ինչպէս կընամարձակի ներս մտնելու. Երբոր նոն տեղ չկայ : Խեղձ մարդը շուարած ուրի վրայ մնաց ու ինչ ըսելիքը չէր զիտէր. կառքը ճամբայ եւր կերպար, մենք կըկանչէնք իրեն թէ « Հոս տեղ չկայ. » ինքն այ պատասխան կուտար թէ « Խնչ ընեմ, զիս նոս ձգեցին. զիտէմ որ գեղ բան « Եղաւ, բայց ինչ ընելու է, նամբերութիւն : » Այս ըսաւ ու կեցաւ ուրի վրայ, նարկ եղաւ որ ես ամփուելով՝ բոլով կոտր մը տեղ տամ իրեն մինչեւ որ յաջորդ կայարանը նասանք. նոն իմանանք որ այն խեղձ մարդը շոգեկառաց շարքին ուրիշ մէկ բաժներէն վար իշած է եղէր. շոգեկառքը շուտով ճամբանք ելլելուն՝ չէ կրցած առջեւի երկրորդական կարգայ ելլելուն՝ չէ կրցած առջեւի երկրորդական կար-

գերուն հասնի, եւ ուղեցոյցը ամապարեր՝ մեր կառքին մէջ նետեր է զինքը : Այն ատեն սրտնեղութիւննիս անցաւ, ու ափսոսացինը որ ինչու յանդիմանեցինը զինքը : Զմոռացնը լիշեցնել իրարու թէ որչափ մարդիկ այն խեղձին նման փորձանքին կընանդիպին, առանց երեւելի յանցանքի, եւ ուրիշներէ կըմեղադրուին՝ առանց կարենալու իրենց բուն վիճակը անոնց հասկցընելի...»

« Առաւատ եղաւ, Գերմանիոյ բաղարաց ու զիւղից շենքերն սկսան տէսնել ճամբուն երկու կողմը, մինչեւ որ հասան Սրբապուրիկ : Ես քեզէս չկեցանք նոն, բայց մէծ նետարքրութեամբ հարցուցի ու տէսայ հրապարակին մէջ Կուրէմայերիկի փառաւաոր արձանը . կրնաս մակաբերէլ թէ ինչ տար սրտով ողջունեցի զայն եւ անու փառաւաորած Սրբապուրիկ բաղարաց : Մայր եկեղեցոյն այ մօտ անցանք առանց ներս մտնելու, եւ նոշակառ աշտարակին բարձրութեանն ու գեղեցկութեանը վրայ երկար ատեն զմայիցանը : Խոկ բաղարին ներսի տեսքը, տներուն ու խանութերուն մեւերը, բնակչաց հազուասներն ու վարմունքը, յայտնի կընկայիկն որ Փարիզէն շատոնց նեռացեր ենք՝ ինքն նարիւր նազար մերը տեղ, եւ Գերմանիոյ սահմաններուն մօտ ենք : Ես յիրափի, նոն անցանք Հուենոսը եւ մտան Պատէնի Մէծ Դրսութեան երկրին Քենի բաղարաց՝ հասարակ կառքով . մարսաւան մէջ սմառուկնիս նայուելուն ետև մոտանք շոգեկառք ու գեղեցիկ դաշտերէ եւ գեղերէ անցնելով նասանք Քարլըսուն, անկեց այ Շուրկարտ՝ Վիրբեմպերիկի գեղեցկանիստ մայրաքաղաքը : Շուրկարտն ուրմ երարդու նամար ապաւած լեռներու մէջ շինուած ճամբանքի վեր ելանք շոգեկառքով ու յեսոյ անհնարին արագութեամբ վար իշանք մինչեւ այն անուանի քեր-

դարադարը : Յայտնի է որ Դանուբին ակունքը ասոր մօտ էն. բայց այս նոշակաւոր գետը որ զմեզ մինչեւ Սև ծովը պիտի տաներ՝ խանձարուրքին մէջ տեսնուած պղտիկ տղու մը կընմաներ, անիկայ տեսնողին հաստափը չէր գար թէ ուրիշ գետերու եւ վտակներու օգնութեամբը այնցափ պիտի մէծնայ որ ծովածաւալ յայնուրեամբ եւ ալեկոծ բռնուրեամբ պիտի երրայ վերջապէս անհուն ծովուն ընդարձակուրեանը մէջ պիտի խառնուի որ հանգչի...

« Ույլմէն շոգեկառորդ անցանք Աւկապուրկ՝ նին ու մէծանուն քաղաքը՝ Պատերայի քագաւորութեան մէջ : Ասոր պատմական եւ վիճակագրական յիշատակները միտք բերելու ատեն չէի կրնար մոռնայ իր աշխարհաբարող օրագիրը որ գերմաներէն կըսուի Ալլեմայնէ ցոյթունէ, այսինքն ընդհանրական օրագիր, եւ Թարմսէն ետեւ աշխարհիս ամենէն երեւելի օրագիրն է :

« Միտրս Էկա. Արշարյաս, Մասիսը, Բագմավեպը, Մասեաց Աղաւնին, Մէձմուան, Եւրոպան ու Ախապարը, եւ զարմանքով մը մուածեցի թէ ինչպէս կըլլայ որ տանց եւ ոչ մէկն ալ չկրնար ըստի Ընդհանրական օրագիր, ինչպէս որ Աւկապուրկինը ըսուեր է իրաւամբ. վասն զի անիկայ ամեն տեսակ կարծիքներ կընդունի ու կընրատարակէ՝ առանց իրենց զրուցելու, մինչդեռ մերինները շատ անզամ իրենց կարծիքը չըսելին ետեւ՝ ուրիշներուն ալ չեն կրնար ըսել :

« Աւկապուրկին Միւնիք երկու ժամուան մէջ հասանք շոգեկառորդ. եւ որովհետեւ զիշեր եր՝ այն Պատերայի մայրաբարքին զննուրինը երկրորդ օրուան բողուցինը : Քանինքինզ ժամուան մէջ Փարիզն մինչեւ նոն հասեր էինք, ու մենք ալ կըզարմանայինք թէ ինչ աստիճանի արագուրին էր զմեզ տանողը :

« Միւնիք քաղաքը՝ որ խտակերէն Մննարոյ եւ գերմաններէն Միւնիկն կըսուի, զրեք նարիւր երեսուն հազար բնակիչ ունի՝ ամենն ալ հանդարտաբարոյ, աշխատակար ու բարեսէր մարդիկ : Քաղաքին նորացն մասը շատ գեղեցիկ է, փողոցները յայն, սները սիրուն, ամենն ալ մարուր, շատը մէծազործ. եւ որովհետեւ թիշ տաենի մէջ այսչափ մէծցած է, եւ այն ոչ այնչափ բնակիչներուն շատնալովը, որչափ Պատերայի աշխարհաշէն Լուդովիկոս քագաւորին անսպան շանրովն ու օրինակովը, անոր համար փողոցները զրեք պարապ են, եւ օտարականը չկարծեր թէ չորս ու կես միլիոն բնակչով մէծկակ տէրութեան մը մայրադարն է :

« Միւնիքին զիսաւոր նրապարակական շենքերն են նին եւ նոր Պատկերադարանները (Pinacothèque) եւ Անդրիաբարանը (Glyptothèque), մէյմէկ նոյակապ քանզարտներ : Ժամանակին կարծութիւնն ստիպուցանք գոնք տանց այցելուրին մը ընելու, եւ ես խորացի քաղաքին անուանի մատենադարանն եր-

րայու՝ ուր զիտէի որ քանի մը հայերէն ձեռազիրներ ալ պահուած էն : Մէկիկ մէկիկ ազքէ անցուցի ամէնն ալ, որ տասը կտորի չափ կային, բայց նոր եւ անձանօր զրուածք կամ սաստիկ հնուրեամբը երեւելի բան մը չտեսայ, միայն հաւաքում մը կար այլ եւ այլ պատարագամատուցներու՝ նորազիր եւ փոքրադիր, յորում զտայ նաեւ. « Պատարագամատուց Լուսառոր չին » անունով քանի մը աղօրքներ : Ասոր վրայ շատ ուրախացայ, վասն զի սոյն վերնազրով ձեռազիր մըն ալ Գաղղիոյ Լիոն քաղաքին գրատանը մէջ կայ միայն. ափսնս որ ժամանակս չներկց օրինակէլու : Փարիզու մեր եղբարցը զործ պիտի ըլլայ անշուշտ՝ երրալ Լիոնի ձեռազրէն այն կտորն օրինակէլ, ու յսուոյ նրատարակէլ իրեւ. եկեղեցական եւ ազգային նշանառու ու պատուական մնացորդ :

Զէի կրնար Միւնիքն ելեկ՝ առանց հայերենազիս Պ. Նայման գերմանացին տեսնելու, որ քագաւորական գրատան գրապետներէն մէկն է : Այն ծերունի բայց կայտառ. եւ քագմանմուտ արեւելագէտը զանազան կարեւոր հարցմունքներ ըրաւ մըր ազգին այժմու վիճակին վրայ, եւ մէծապէս գոն ցուցուց ինքզինքը՝ ընդունած պատասխաններուն համար : Մէծ պատկառանօր խօսեցաւ մեր ազգային եկեղեցոյն սրբագան իրաւանցն ու արարողութեանցը վրայ, ու եւրոպական նեռատես խորհրդածուրիններովը՝ Փարիզու մէջ ազգային լուսառոքակրօն վարժարանի մը հաստատուրինը գովելին չէր կշտանար : « Այս ճամբուլ « Եւ այսպիսի լուսաւոր ննարքներով միայն կրնան, « ըսաւ, լուսառոքական Հայր իրենց գեղեցիկ ու ու պատուական ազգուրիններ պահել. կարոյիկութեան « Եւ բողորականութեան պէս օտարուի ազգուրեանց՝ « մանաւանի թէ ազգակորոյս դաւանութեանց վտանգ՝ « ներկն ազատ մնայ, եւ ազգային նարազատ նուուլ « յառաջադիմ զարգանայ : » Հայերենազիս Գերմանացոց մէջ Պ. Նայմանն առաջին եղաւ որ գերմաններէն յեզուով տեղեկուրիններ նրատարակէց մեր մատենազրութեանց վրայ :

« Միւնիքին մէջ ուրիշ շատ տէսնելու բաներ ալ կրսէն աշխարհազիրը. մէնք հայեցան որ գոնէ ուրիշ ճանապարհորդաց մէծ նետարրրութեամբ տէսածներէն բոլորովին զուրկ չինանք : Ասոնց մէկն եր Պատուրիա ըսուած հսկայածն արձանը, որ Նվանքան. եւ անունով նոշակաւոր անդրիազրծին շինածն է : Պատարիան իբր թէ Պատերա ըսուած երկրին ու տէրութեան պատկերն է՝ կնոշ կերպարանքով՝ քաղաքին կէս ժամ նեռու՝ բարձր լեռնակի մը վրայ կանգնուած : Կուրծիքն կէսը կենդանուոյ մորքով ծածկուած է, բոլորն ալ քափծու պղնձէն. ծախս մէռքը պսակ մը բռնած է առարինութեան, իսկ ազուլը բուրք սրտին կործնեցուցած. բոլն ալ տախւծ մը կայ՝ նշան արիութեան : Արձանին բարձրուրիննը 20 մերը է. մէջը պարապ ընալով՝ գլխուն ներսի դին մինչեւ 50 նոզի բոլք բոլ-

կրնան նստիլ : Շենքը մընցած է 1850ին, և բոլոր ժամանք եղեք է կես միլիոն ֆրանքեն տուելի... :

Գ. Վ. Օ.

Միանիք, 15 մայիսի 1857 : »

վարժարանին, և տակ լիովին ծանօթութիւն ամենայն որպիսութեանց նորա, զոր ի սրտ ցանկամ զիսել զի զայց պատահնեցի և, ինձ ուղարկել այդր զՄանկուն : Նաև, մեծ շնորհ ցուցանեք ինձ առաքելով առ, իս զօրինակ մի ի նորատիպ Տեսրակէ ձերմէ՛ կոչեցեալ Պատութիւն և, պատճառք վերադարձի երից վարդապետաց նայոց որք ընդ նովանեան լուսաւորչական Սուրբ Արքուոյ Հայուստանեաց Եկեղեցոյ, ընդ նմին և, նամել սուսան զիս Ստորագիր առ, մեր Լրագիր և, առ, ազգային այլ և, այլ յայտարարութիւնն սկսեալ յայս տարու սկիզբն, շարունակ առարմամբ ամսական բրաբեկ Նորինաով աստ ի Բրախայ ուղղակի առ, իս մակազրեալ G. Naharit, Batavia, և, ցանկալ յայտնել ինձ, զտարեկան հատուցումն իմ և, ցանուն գործակալի մերոյ, զոր ի սրտ յօժարութեամբ և, բազում շնորհակալութեամբ հատուցանել ունիմ նմա :

« Զայս խնդիր մատուցանե արժանապատուութեան մերում և, իմ բարեկամ Պարոն Մինաս Գրիգոր Յովակիմեանն, զի զոր ինչ առաքել ունիր առիս, զնոյնն առաքել նամեսչիր և, նմա, մակազրեալ M. G. Joakim, Batavia, որոյ վասն զոն եղէ յոյժ :

« Կարծեմ ոչ փոքր ուրախութեան առիք եղէ ձեզ Արժանապատիւ Ազգասիրացզ տալով զանօթութիւն փոքրիկ խմբի մերոյ բնակիւր աստ ի Բրախա, քէ ոյլ, որչափ և, զնոյն նն գործ նոցա, այսինքն,

Տիկին ՄԱՐԻԱՄ ՅՈՒԿՈ ՅԱՐՈՒԹԻՒՆԵԱՆ .

Պարոնաց ԵՎԻՆՉԱՐ Գ. ԳԱՍՊԱՐԵԱՆ, իւր գերլաստունաւ,
ԳԵՂՈՐ ԱԼԵՏ ԶՈՒՄԵԱՆ. » » »
ԳՐԻԳՈՐ ՅՈՎՈՒՔԵԱՆ. » » »
Ա.Դ.ՅԱՆՈՒՐ Գ. Ա.Դ.ՅԱՆՈՒՐԵԱՆ. » » »
ՄԻՇՈՒ Գ. ՅՈՎԱԿԻՄԵԱՆ. » » »
ԳՐԻԳՈՐ Ե. ԳԱՍՊԱՐԵԱՆ. » » »
ՅՈՎՀԱՆ ՅԱՐՈՒԹԻՒՆԵԱՆ. » » »
ԽՈՉԻ Ե. ՍՈՅԱՀ Ա. ԹՈՎ.ՄԱՍԵԱՆ.

ՄԿՐՏԻՉ Կ. ՄԿՐՏՉԵԱՆ.

Ա.Ա.ԲԵՆ. ՆՈՒՍԱՍՈՐՏԵԱՆ.

ՄԱՐՏԻՐՈՍ Մ. ԶՈՐԱՅԵԱՆ.

ՄԱՐԳՈՐ ՄՈՎ.ՄԵՍԵԱՆ.

Ե. ՆՈՒԱՍՈՒ :

Որ և, Կանայք և, Մանկուն իբրև լիսուն նոզիք : — Պարոնայր զբաղեալ յառեւտրական գործս, և, խնամոր Բարձրելոյն ամեներեան սիրով և, միաբան և, միջակ յաջողութեամբ :

« Ունիմք այսր նորոգ կառուցեալ Սուրբ Յովհաննես անուամբ Եկեղեցի մի, և, Մանուկ և, Յարմարին մականուամբ Յառումնարան մի, որոյ Վարժեապետն է Խաչիկ Ա. Թովմանեան, սակայն Աշակերտ դեռ յոյժ սակար :

« Հաստատեալ նմք այսր և, զՄարտանութիւն կոչեցեալ Հայկեան Միաբանութիւն Զատիք, ի պետ Այրեաց և, Որոց նայոց բնակիւր ի Զատիք :

« Արդ չկամելով առաւել աշխատ առնել զնոյն եր-

Ովկիանիոյ ձաւա կղզւոյն Պարաւիա մայրաքաղաքը բնակող ազգայնոց մէջէն նահապետեան ազգասէք Գրիգոր Աղայէն հետազայ նամակս առինք, զոր մէջի ազգային տեղեկութեանցը համար արժան կրհամարինք հրատարակել .

Ի Բրախա, 10 Մարտ 1857.

Կերպատիւ Սրբանուէր Հոգեւոր Հարցդ Սարգի Թէոլոգիան, Գարբիէլի Այվազովսք և, Ամբրոսիոս Գալիայեան, ձշմարտասէք Նարդապետաց տնտեսից և, տեսազայ Արեւելեան Բագմակզու Վարժարանին Հայոց

ի Փարիզ.

Նուիրեսցի ի նուաստ համազարոյ ձերոյ յարգական ողջոյն յոյժ :

Ազգասէք Տեարք իմ,

« Թէպէտ և, զովելի համբաւ ազգասիրութեան և, աշմարտասիրութեան բազմաշխատ և, բազմերախտ երից բնորազդն Վարդապետացդ ի վաղուց նետէ նուշակեալ եր ամենայն ուրեր յազգս մեր, և, ի միտս սոմենցուն մեծարեկի պատուով և, զովութեամբ սակայն հանգամանք վերջին անցից մերոց՝ որ լուր եղիւ ցնական աշխարհ, և, նայրենիր մեր, սոսուզութեամբ ծանեան զիարազատութիւն մեր, առաւել զերազանց արար զներ պատուամեծար արժանառութիւն. և, զազգն բովանդակ կապեաց խնդամիտ սիրով ընդ Աստուածանամոյ և, ուղղասէք միաբանութիւն մեր, որք վասն արդարութեան հայածեալ եղէր և, այժմ վայելէր զերանութիւն :

« Ո՞վ, զորախիս ցնուրին զգամք մեր յանձինս մեր, և, որչափ զոնութիւն և, փառս մատուցանեմբ բարեխնամ տեսչութեանն Աստուծոյ, որ կրկին յարոյ ի մեզ զարս իմաստունս և, խոհական, ձշմարիտ հախանձախնդիրս ուղղափառ. նաւասոյ Հայուստանեաց Սուրբ Եկեղեցուոյ: Մեծ երանութիւն համարիմք վասն մանկանց նայրենեաց մերոց, որք ունիցին զնեզ ուսուցիչ, դաստիարակ և, ուղղիչ նովուոր և, մարմաւոր բարի փարուց. և, մեծ փառք համարիմք, յործամ Աստուծով մեր ազնուանոցի ազգասիրութիւն, սրբանեալ առաքինութիւն և, երկնաշնորհ զիսութիւն տնիկեսցի ի նոցուոց նոցա. և, տացէ զբաղմաբեդուն պատուոյ յախտենական բերկրութեան և, կատարեալ երշանկութեան ի նայրենիս մեր :

« Արժանապատիւ Տեարք իմ, ոչ սակաւ ուրախութիւն լիցի ինձ երկ համեսչիր հաղորդէլ նուաստութեան իմոյ զիարգազրութիւնն ի վեր յիշատակեալ

կար զբոքեամբս, և. ի սրտէ մաղքելով վասն մեր զեր-
կար կեանս և. զբարօրութիւն,

Մեամ

Արժանապատիւ Տեարք իմ, Արրուբան Զերում,
Ամենախոնարն ծառայ
ԳՐԵԳՈՐ ՆԱՀԱՊԵՏԵԱՆ:

ԴԱՐ Պ. Յ. ՅՈՎՀԱՆՆԵԱՆԻ Ի ՀԱՅՐԵՆԻՑ.

Այս անգամ այ մեր Աղաւնին մասնաւոր ուրախու-
թեամբ մը իր բոհչը պիտի առնու, վասն զի դարձեալ
ազգերնուս տալու բերկրառոք աւետիս ունի : Պ. Յով-
հաննես Յովհաննեան մեր ազնի, բարեկամը, իր բժշկա-
կան ուսմանց ընթացքը փառաւորապէս լմշնցընելով,
յունիսի 15ին ճամբար եղաւ Փարիզէն ի ծոց նայրե-
նեաց դառնայու :

Պ. Յովհաննեան Զմիւռնացի և և. պատուաւոր ըն-
տանեաց զաւակ : Քսան և. ջորս տարեկան եղած
ժամանակը Կոստանդնուպոլիս զնացէր, Երամեան
Մեծապատիւ Գերդաստանին մէջ շատ տարի կեցեր
ու 1850ին Փարիզ եկեր և բժշկութիւն սովորելու : Վեց
տարի միակերպ մոտադիւր ջանրով իր սիրելի արուես-
տին պարապելէն յետոյ, մասնաւոր պարագաներու
պատճառաւ յաս, սեղեց ինքն այ ազգանոց շասերուն
պէս երրայ իտալիոյ Փիզա քաղաքին նոշականոր
բժշկութեան դպրոցին վարժապետաց առջեւն խոր
քննութիւնը անցընել : Անցեալ տարի ամսոյս 28ին
քննութիւնը եղաւ, քաջ հանդիսացաւ յամենայնի և.
բժշկութեանը փառաւոր վկայագիրն (տիֆիոմ) սուած
դարձաւ վիրսովն ի Փարիզ, և. նոն դարձեալ տարի մը
ամբողջ մէկ հիւանդանոցէ միւսը դիմելով անձանձիր
ախտատանօր գործնականին այ մեծ վարժութիւն ըրաւ,
որ բժշկի մը դժուարին ու փափուկ պաշտօնին մէջ
շատ անգամ տեսականնեն շատ աւելի նարկաւոր է :

Այս դժուարին ու բազմամիւղ արուեստն այսշափ
րիչ ժամանակի մէջ բազուրեամբ սովորելուն մեծ պատ-
ճառ, ու. խրախոյս եղած է իրեն խոր Վենանն Բարե-
րարին լիշտառիլ, որ միշտ աչքին առջեւը կենդանի
մնայով սրտին ենանդը եւս բան զեւս կըբորբոքէր օր
մը առաջ ուսմունքը կատարելագործելով դառնալ իր
Բարերարին բովք՝ անձամբ անոր մասուցանելու
սրտին անկեղծ ու երախտագետ շնորհնակալութիւն-
ները : Այս սողերս զրած ժամանակինս անշուշտ ենք
որ երկութիւն այ իրենց վախճանին պատկումը տեսնելով
ուրախացած են. Բարերարը տեսնելով որ բարիք
ըրած անձը արժանի է եղեր իր բազմամեայ առաստա-
ձեռնութեանցն ու պաշտպանութեանը. բարերարեալն
այ տեսնելով իր Բարերարին սրտին բերկութիւնն
ու գոհութիւնը : Թող ազգն այ փուրայ երախտագետ
մտօր իր ուրախութիւնը անոնց ուրախութեանը խառ-
նելու, և. միաբարուի որ առաջին նայազգի ընտիր ու

մարտարարուեստ բժշկաց վրայ ուրիշ մըն ալ աւել-
ցաւ. իր հիւանդներն ազգասիրաբար նոզացող, խնա-
մող ու առողջացնող՝ օտարաց շանասէր մեռին
ազատելով զանոնիր :

Տարակոյս չկայ որ Պ. Յովհաննեանին մարտարա-
րեամբն ու մարդասէր անդուլ խնամօրը մանուան
գոներէն ազատած բիւրառոր մարդիկ պիտի ցանկան
ու փափարին անոր Բարերարին անունը զիտնալ,
որպէս զի շնորհապարտ սրտիս անոր ազգօռուտ կենաց
երկարութիւնն յերկնից պաղատախտոն խնդրէն :
Անս այս վաեմամիտ Բարերարն է Մեծապատիւ. և.
Ազգասէր Երամեան Կարապետ Ամիրայ Գարս Քեա-
նեա, և. փուրանը ի դիմաց լրութեան Ազգիս մեր
խորին շնորհակալութեանց հաւատափրն իրեն մատու-
ցանել, և. այն ոչ միայն Պ. Յովհաննեանին, այլ նաև
ուրիշ շատերուն համար որոնք իբրև մէկ մէկ անզին
պարզեներ այլ ևս այլ ժամանակընծայած է իր ազգին,
որոց մէջէն Պ. Յովհաննես Թիւյսիւզեանին անունը
տանք այս անգամ, որուն վրայ մօտերս գուցէ ա-
ռոփր ալ ունենանք երկարօրէն խօսելու:

ԽԱՌԱՐՈՒՄՆ ԱՐԵԳԱԿԱԾ.

Մեպտեմբերի 18ին արեգակը մանեկաձեւ պիտի
խաւարի, բայց անտեսանելի յեւ րուպա : Աւստրա-
լիոյ հիւսիսակողմը, Պոոնեկոյ, Սիամ և. Պաղ-
տատ միայն պիտի տեսնուի :

ԱԽՍՏՐԻԱՅ ՄԷՋ ԿԵՐՈՒԱՆՅ ՁԵՐԻ ՄՍԻՆ ԶԱՓԲ.

Երեք տարիէ ի վեր Աւստրիոյ տէրութիւնը
հրաման տուած է որ ձիու միսն ալ հասարակ
մսի պէս օրինաւոր կերպով վաճառուի. բացուած
տասուերկու մասվաճառանոցներու մէջ մինչեւ
հիմա 4,725 ձի մորբուած են, և. անոնցմէ եղած
1,902,000 լիտր (746,535 քաշ) միսը 5,804,000
կտոր բաժնուերկով' այլ ևս աղքատ ընտանեաց
վարձառուեր են :

Propriétaire-gérant : A. LACHAT.

Ի ՓԱՐԵԶ, Ի ՏՊԱՐԱՆԻՆ ԱՐԱՄԵԱՆ.

Մեսրոպան Վարժարան, ի Զմիւռնիա :

Մէլիք Աղա, ի Փարիզ :

Մինասեան Մինաս Աղա, ի Կ. Պօլիս :

Մինասեան Պետրոս Աղա, ի Կ. Պօլիս :

Մինրդատեան Թաղկոս Աղա, ի Կ. Պօլիս :

Միսաքեան Նիկոլոս Աղա, ի Կ. Պօլիս :

Միսաքեան Անտոնի Աղա, ի Կ. Պօլիս :

Միսաքեան Վարդերես Աղա, ի Կ. Պօլիս :

Միսաքեան Պետրոս Աղա, ի Կ. Պօլիս :

Միսաքեան Եղբարք, ի Փարիզ :

Միսաքեան Պ. Վ. Ստեփան, ի Փարիզ :

Միրիմանեան Զաքարէ, ի Տիֆիս :

Մինհենտիսեան Մարտիրոս Աղա, ի Պօլիս :

Մինհենտիսեան Յովհաննէս Աղա, ի Կ. Պօլիս :

Մոմեան Մկրտիչ Աղա, ի Կ. Պօլիս :

Մոմեան Յարութիւն Աղա, ի Փարիզ :

Մոմեան Պ. Առաքել, ի Փարիզ :

Մուրատեան Պ. Արքանամ, ի Նիկոլիիա :

Մուրատեան Մահամեթ Մաղաք Աղա, ի Կ. Պօլիս :

Մուրատեան Պ. Յարութիւն, ի Կ. Պօլիս :

Մուրատեան Պ. Մկրտիչ, ի Փարիզ :

Մուրատեան Պ. Մարտիրոս, ի Փարիզ :

Մուրատեան Յակոբ Աղա, Հիւպատոս Բրուսիոյ և. Ամերիկայի, ի Յունաք :

Մուրեան Պ. Գարբիէլ, յեաշ:

Մուրեան Մսեր Վարդապետ, ի Մուրուա:

Մուրեանք Պ. Վարդան և. Պ. Բարսեղ, ի Փարիզ :

Յովհակիմեան Պ. Գրիգոր, ի Ճաւա:

Յովհակիմեան Յովհաննէս Աղա, ի Մանճարէրք :

Յովհակիմեան Յովհակ Աղա, ի Կարին:

Յովհան, ի Ճաւա:

Յովհաննէան Պ. Յովհան, ի Փարիզ:

Յովհաննէան Գրիգոր Աղա, յԱղեքանդրիա:

Նազարեան Առաքել Ավանես, ի Շուշի:

Նահապետեան Հ. Եղիսա փոխանորդ Պատրիարքի, ի Կ. Պօլիս :

Նահապետեան Պ. Գրիգոր, ի Ճաւա:

Ներսիսեան Գրիգոր Աղա, ի Կ. Պօլիս :

Նեմքողեան Յարերիկ Աղա, ի Կ. Պօլիս :

Նորատունկեան Յակոբ Աղա, ի Կ. Պօլիս :

Նորատունկեան Միմոն Աղա, ի Կ. Պօլիս :

Նահմիրեան Կարապետ Աղա, ի Գավիթք :

Նահմուրատեանց Մարտիրոս Խային, ի Շուշի:

Նալպատեան Յ. Մարես, ի Կ. Պօլիս :

Նալպատեան Զննոր Աղա, ի Կ. Պօլիս :

Նալպատեան Պ. Կարապետ, ի Փարիզ :

Նաշեան Բերբաք Աղա, ի Կ. Պօլիս :

Նիրինեան Մահամեթ Նշան Աղա, ի Կ. Պօլիս :

Նիսիեանց Յովհաննէան Մարտիրոսնեան, ի Շուշի:

Նորհաւորեան Գրիգոր Աղա, ի Զմիւռնիա:

Որդանանեան Պ. Մանուկ, ի Ճաւա:

Ունանեան Մաղաք Աղա, ի Կ. Պօլիս :

Զայեան Եղիազար Աղա, ի Կ. Պօլիս :

Զուխանեան Մանուկ Աղա, ի Կ. Պօլիս :

Զամուռանեանց Յովհաննէս Աղա, ի Կ. Պօլիս:

Պալատանեան Աստուածատուր Աղա, յեաշ:

Պալատանեան Ղուկաս Աղա, ի Զմիւռնիա:

Պալիեան Կարապետ Ամիրայ, ի Կ. Պօլիս:

Պալիեան Նիկոլայոս Աղա, ի Կ. Պօլիս. (4 օրինակք):

Պալիեան Սարգս Աղա, ի Կ. Պօլիս:

Պալզանեան Մանուկ Աղա, ի Կ. Պօլիս:

Պալպատունց Մանուկ Աղա, ի Կ. Պօլիս:

Պալմանեան Կարապետ Աղա, ի Կ. Պօլիս:

Պարտիզանեան Անտոնի Աղա, ի Կ. Պօլիս:

Պարտիզանեան Պ. Թագի.որ, ի Փարիզ :

Պապունիկեան Խաչիկ Աղա, յեաշ:

Պետրոսեան Պողոս Աղա, ի Կ. Պօլիս : (2 օրինակք :)

Պետրոսեան Պ. Խաչիկ, ի Փարիզ :

Պէլազեան Սերովիկ Աղա, ի Նիկոլիիա:

Պէլիքրեան Յակոբ Աղա, ի Կ. Պօլիս :

Պէլիքրեան Յովհաննէս Աղա, ի Կ. Պօլիս :

Պըրզիեան Յակոբ Աղա, ի Պորուշան :

Պուլուրիեան Կարապետ Աղա, ի Կ. Պօլիս :

Չոնդ Պ. Աստուածատուր, ի Կ. Պօլիս :

Չրառունեան Պ. Յարութին, ի Փարիզ :

Ռաֆայէլեան Պ. Եղուարդ, ի Լոնտոն :

Ռուբեն Աղա Ժամագործ, ի Կ. Պօլիս :

Սահամեան Ամերիկան Աղա, ի Կ. Պօլիս :

Սամանեան Մկրտիչ Աղա, ի Կ. Պօլիս :

Սարիմեան Մագսուս Ամիրայ, ի Կ. Պօլիս :

Սինանեան Անտոն Աղա, ի Կ. Պօլիս :

Սիրումեան Յակոբ Աղա, ի Կ. Պօլիս :

Վահանեան Յաղաքան Աղա ի Կ. Պօլիս :

Վարդազարեան Յակոբ, յԱզուլիս:

Վարդանեան Յովհաննէս Աղա, ի Կ. Պօլիս :

Վարդանեան Յովհաննէս Աղա, ի Կ. Պօլիս :

Վարդանեան Յովհաննէս Աղա, ի Կ. Պօլիս :

Վարդանեան Յովհաննէս Աղա, ի Կ. Պօլիս . (4 օրինակք):

Վատեան Պողոս Պէյ, ի Կ. Պօլիս . (4 օրինակք):

Վաւուա Պողոս Աղա, ի Կ. Պօլիս:

Վաքարեան Պ. Սիմոն, ի Փարիզ:

Տեմբրձիպաշեան Պետրոս Աղա, ի Կ. Պօլիս :

Տեմբրձիպաշեան Ենովք Աղա, ի Կ. Պօլիս :

Տեմինեան Եղիշեան Աղա :

Տեմինեան Գարգար Պահանակ, յԱզուլիս :

Տեմինեան Գրիգոր Պահանակ :

Տեմինեան Մկրտիչ Մահամեթ Պահանակ :

Տեմինեան Մկրտիչ Մահամեթ Պահանակ :

Տեմինեան Միմոն Պահանակ :

Տեմինեան Պահանակ Պահանակ :

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ .

ՀԱՅԿԱԶԵԱՆ ԹԱՆԴԱՐԱՆ .

Նիկոլ Եպիսկոպոս, և նախածանք նորա ընդդեմ Հայկացանց Լեհաստանի. (Նարայարութիւն .)

Սահմանք տեսչութեան Հայաստանեաց Եկեղեցւոյ ի Թուսիա . (Նարայարութիւն .)

Ճանապարհորդութիւն յԱնի գոր արար Պ. Հանիքով յամին 1848. Հայ. և Գաղղ. (Նարայարութիւն .)

ՀԱՅԴԻՍՍԱՐԱՆ ԱՇԽԱՐՀՈՅԻՆ ՄԱՐԴԿԱՆ .

Վահագիան Կոստանդին մեծ դուքս .

ԿԵՆՑԱՐԱԳՈՒԻՏ ԲՈՆՔ .

Ոնհաստատութիւն մարդոյ .

Շուշան .

Զուր. (Նարայարութիւն .)

ՓԱՐԵԶԵԱՆ ԱՄՍԱԳԻՐ ԵՒ ԶԱՆԱԶԱՆ ԳԻՏԵԼԵՔ .

Ուղևորութիւն ի Փարիզ ի Կ. Պոլս. (Նարայարութիւն .)

Նամակ ի Պարախոյ .

Դարձ Պ. Յ. Յովհաննեանի ի հայրենիս .

Առաջին մէջ կերուած ձիու Մսին չափը .

Խաւարումն արեգական .

SOMMAIRE.

MUSÉE ARMÉNIEN.

L'évêque Nicolas et les persécutions suscitées par lui contre les Arméniens de la Pologne. (Suite.)

Constitution de l'Eglise arménienne de Russie. (Suite.)

Incursion à Ani par M. Kanikoff, en 1848, Arm. Franc. (Suite.)

GALERIE DES HOMMES DE MÉRITE.

S. A. I. le grand duc Constantin.

CONNAISSANCES UTILES.

L'inconstance de l'homme.

Le Lis.

L'eau. (Suite.)

CHRONIQUE DE PARIS ET NOUVELLES DIVERSES.

Voyage de Paris à Constantinople. (Suite.)

Une lettre de Bathavie.

Retour de M. le docteur O. Ohanian dans sa patrie.

Consommation de la viande de cheval en Autriche.

L'Éclipse du soleil.

ԳԻՒ ԸՆԿԵՐԱԳՐՈՒԹԵԱՆ .

Ի Փարիզ, տարեկան . Ֆրանք .	20 "
Ի Կոստանդնուպոլիս, ի Հմիունիա, և յԱնդրանիկիա .	24 "
Ի Ռուսաստան և ի Պարսկաստան .	50 "
Ի Հնդիկ .	55 "
Գին միոյ տնօրակի .	3 "

PRIX D'ABONNEMENT :

Paris, par an	Fr. 20 ,
Constantinople, Smyrne et	
Alexandrie	24 ,
Russie et Perse	50 ,
Indes	35 ,
Prix d'un exemplaire	3 ,

ԳՈՐԾՈՒԱԾԼԻՔ ԸՆԿԵՐԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

ՓԱՐԵԶ, Պ. Հ. Արամեան, ի փողոց Սկեն-Սիսլիի 38.
կամ ի զբանցի նորա, ի փողոց Պոնարաք, 44.
Վենետիկ, Յակովլու աղա Արշակ.
ՊՈԼԻՄ, Կարագետ աղա Խորիմեան .
ԶՄԻՒԹՆԵԱ, Ղուկաս աղա Պալդազարեան .
ԱՐԵԲԱՆԿՐԻԱ, Ղազարս աղա Տէր-Պասպարեան .
ԵԱՀ ՄՈՒՏԱԿՈՅՑ, Յակով աղա Պրըզեան .

ON SOUSCRIT

A PARIS, chez D. Aram, rue Saint-Sulpice, 38, ou à son bureau, rue Bonaparte, 44.

VIENNE, H. Archac, Biber-Bastei, 659.

CONSTANTINOPLE, G. Utudjian.

SMYRNE, L. Balthazar.

ALEXANDRIE, L. D. Gasparian.

JASSY, J. Bouïoukly.